

ЗАЩИТЕНА ФАУНА
НА ПРИРОДЕН ПАРК
ВРАЧАНСКИ
БАЛКАН

ВРАЦА, 2014

Александър Пулев
Лилия Филипова

Защитена фауна
на Природен парк

ВРАЧАНСКИ
БАЛКАН

© Александър Пулев - автор, 2014
© Лилия Филипова – автор, 2014
© Архив на ДПП Врачански Балкан – снимки
ISBN 978-954-2953-38-8

Издава: **UNICART**

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение	7
Използвани съкращения	8
Списък на земноводните, срещащи се в Природен парк Врачански Балкан	12
Дъждовник	13
Малък тритон	14
Южен гребенест тритон	15
Жълтокоремна бумка	16
Кафява крастава жаба	17
Зелена крастава жаба	18
Дървесница	19
Планинска жаба	20
Горска жаба	21
Голяма водна жаба	22
Списък на влечугите, срещащи се в Природен парк Врачански Балкан	23
Шипоопашата костенурка	24
Шипобедрена костенурка	25
Обикновена блатна костенурка	26
Зелен гущер	27
Ливаден гущер	28
Горски гущер	29
Стенен гущер	30
Късокрак гущер	31
Европейски слепок	32
Обикновена водна змия	33
Сива водна змия	34
Голям стрелец	35
Смок мишкар	36
Медянка	37
Пепелянка	38
Списък на птиците, срещащи се в Природен парк Врачански Балкан	39
Бял щъркел	44
Черен щъркел	45
Белоглав лешояд	46
Египетски лешояд	47
Белоопашат мишелов	48

Скален орел	49
Сокол скитник	50
Планински кеклик	51
Бухал	52
Черен бързолет	53
Черен кълвач	54
Воден кос	55
Имелов дрозд	56
Син скален дрозд	57
Скалолазка	58
Жълтоклюна гарга	59
Списък на бозайниците, срещащи се в Природен парк Врачански Балкан	60
Малък подковонос	62
Южен подковонос	63
Бехщайнов нощник	64
Трицветен нощник	65
Сив дългоух прилеп	66
Катерица	67
Горски сънливец	68
Лешников сънливец	69
Снежна полевка	70
Сляпо куче	71
Вълк	72
Язовец	73
Видра	74
Невестулка	75
Черен пор	76
Белка	77
Дива котка	78
Сърна	79
Приложение	81
Литература	110

ВЪВЕДЕНИЕ

Уважаеми природолюбители,

В ръцете си държите научно-популярна книжка, включваща едни от най-интересните представители на гръбначните животни, срещащи се в Природен парк Врачански Балкан. Информацията в текста и качествените фотографии ще Ви помогнат да се запознаете с тях. За всеки един от включените представители на класовете Земноводни, Влечуги, Птици или Бозайници са посочени разпознаваемите му белези, бележки за начина му на живот, природозащитния му статус. Подбрани са видове, които в по-голяма степен попадат в българското и международното природозащитно законодателство. Някои от тях са широко разпространени, но други са изключително редки и застрашени от изчезване.

Книгата няма претенции за научна изчерпателност, а е предназначена за широк кръг от читатели. За по-любознателните са включени и любопитни факти за част от видовете. Ако четивото успее да предизвика интерес към животните и да възпита природозащитна култура и ценности, авторите ще считат мисията си за успешна.

Пожелаваме Ви приятни и вълнуващи мигове при опознаването на животинския свят на Природен парк Врачански Балкан!

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ

ЗБР – Закон за биологичното разнообразие (2002). Основният закон, който урежда опазването и устойчивото ползване на биологичното разнообразие в България. Регламентира изграждането на Национална екологична мрежа, включваща защитени територии и защитени зони.

Приложение II – видове, за защитата на които се обявяват защитени зони за опазване на местообитанията им.

Приложение III – видове, защитени на територията на цялата страна.

Приложение IV – видове под режим на опазване и регулирано ползване от природата.

ЧКБ – Червена книга на Република България, Том 2 – Животни (2011). Отражава съвременното състояние и консервационен статус на най-важните за опазване видове животни, срещащи се на територията на България. Разработена е изцяло въз основа на възприетите от Международния съюз за защита на природата (IUCN) критерии за оценка състоянието на популациите.

EN (Застрашени) – таксони с много висок риск от измиране поради малки популации, фрагментирано разпространение, изолация и/или бързо намаляване.

VU (Уязвими) – таксони с висок риск от измиране поради продължаващо намаляване на популациите (дори на локално ниво), унищожаване на местообитанията или преексплоатация.

IUCN – Червен списък на световно застрашените видове растения и животни на Международния съюз за защита на природата (2002, ежегодно се актуализира).

VU (Уязвими) – таксони, които се смятат за изправени пред много висок риск от изчезване в природата.

NT (Почти застрашени) – таксони, които са били оценявани според критериите на IUCN, и въпреки че в момента не отговарят на никой от критериите за включване в категориите „Критично застрашен“, „Застрашен“ или „Уязвим“, в близко бъдеще е много вероятно да започнат да покриват някой от критериите за тези категории.

LC (Слабо засегнати) – таксони, които са били оценявани според критериите на IUCN, но не отговарят на никои от критериите за включване в категориите „Критично застрашен“, „Застрашен“, „Уязвим“ или „Слабо засегнат“ (в тази категория се включват таксони, които са широко разпространени и с висока численост).

BERN – Конвенция за опазване на дивата европейска флора и фауна и естествени местообитания (1982). Конвенцията цели запазването на дивата флора и фауна и техните местообитания и по-специално на тези видове и местообитания, чието запазване изисква сътрудничеството на няколко държави, както и подпомагането на това сътрудничество.

Приложение II – строго защитени видове животни, за които всяка страна взема съответните законодателни и административни мерки за осигуряване на защита (2002).

Приложение III – защитени видове животни, чието ползване е обект на регулиране чрез необходимите за това законодателни и административни мерки (2002).

CITES – Конвенция за международната търговия със застрашени видове от дивата фауна и флора (**Вашингтонска конвенция**) (1975). Търговията с екземпляри от видовете, включени в приложенията, не се разрешава освен в съответствие с разпоредбите на тази Конвенция. В Конвенцията са включени повече от 35 000 вида растения и животни, чиито списъци се актуализират на всеки три години.

Приложение I – застрашени от изчезване видове, които са или могат да бъдат засегнати от търговията.

Приложение II – видове, които не са непременно застрашени от изчезване, но за които търговията трябва да се контролира, за да се избегне използване, несъвместимо с тяхното оцеляване.

Приложение III – видове, които дадена страна в рамките на своята юрисдикция е определила, че са обект на регламентиране.

92/43 – Директива 92/43 на Съвета на Европейската икономическа общност за опазване на естествените местообитания и на дивата флора и фауна (**Директива за хабитатите**) (1992). Главната ѝ цел е да съдейства за запазването на биологичното разнообразие в Европа. Директивата определя критериите за класифицирането на местообитания и видове с общоевропейско значение.

Приложение II – растителни и животински видове от значение за общността, чието съхраняване изисква обявяването на специални защитени зони.

Приложение IV – растителни и животински видове от интерес за общността, които се нуждаят от строга защита.

Приложение V – растителни и животински видове от интерес за общността, чието вземане от дивата природа и експлоатация могат да бъдат предмет на мерки за управление.

EUROBATS – Споразумение за опазване на популациите на европейските прилепи, сключено с цел да обърне внимание върху проблемите на опазването на прилепите и да стимулира различни инициативи за защита на европейските популации. Базира се изцяло на Бонската конвенция.

SPEC – Видове от европейско природозащитно значение, определени на базата на критериите в съответствие с техния световен и европейски статус и пропорционално с размерите на тази част от ареала им, която е разположена в Европа според „Птиците на Европа: Техния природозащитен статус“ (Tucker, Heath, 1994).

SPEC 1 – видове в Европа със световно природозащитно значение, поради статуса им на световно застрашени, природозащитно зависими или недостатъчно проучени.

SPEC 2 – видове, чиято световна популация е концентрирана в Европа и които имат неблагоприятен природозащитен статус на континента.

SPEC 3 – видове, чиято световна популация не е концентрирана в Европа, но техния природозащитен статус на континента е неблагоприятен.

SPEC 4 – видове, чиято световна популация е концентрирана в Европа и имат благоприятен природозащитен статус.

Ramsar – Конвенция за влажните зони с международно значение, особено като местообитания за водолюбивите птици (1971). Конвенцията разглежда водолюбивите птици като международен ресурс. Страните членки се задължават да управляват запазването на влажните зони с всички възможни средства и в тясно сътрудничество помежду си.

BONN – Конвенция за опазване на мигриращите видове диви животни (1979). Основната цел на конвенцията е чрез сътрудничество между страните да се избегне превръщането на мигриращите видове в застрашени.

Приложение I – застрашени мигриращи видове, за които е нужно да се осигури незабавна защита.

Приложение II – мигриращи групи видове, за които се сключват специални международни споразумения за опазване и управление.

79/409 – Директива 79/409 на Съвета на Европейската икономическа общност за опазване на дивите птици (**Директива за птиците**) (1979).

Приложение I – видове, които ще бъдат обект на специални природозащитни мерки по отношение на техните местообитания, за да се осигури оцеляването и възпроизводството им.

Приложение II/1 – видове, на които може да се ловува в района, където 79/409 се прилага.

Приложение II/2 – видове, на които може да се ловува само в страните членки на 79/409.

Приложение III/1 – видове, за които не се разрешава продажба, транспорт с цел продажба, съхранение с цел продажба и предлагането за продажба на живи или мъртви птици или характерни познаваеми части от тях.

Приложение III/2 – видове, за които страните членки се задължават да предприемат на тяхна територия дейности, осигуряващи ограничения, в случай че птиците са законно убити, затворени или по друг начин законно придобити.

Списък на земноводните, срещащи се в
Природен парк Врачански Балкан

	Разред	Опашати	Caudata
1		Дъждовник	<i>Salamandra salamandra</i>
2		Малък тритон	<i>Lissotriton vulgaris</i>
3		Южен гребенест тритон	<i>Triturus ivanbureschi</i>
4		Северен гребенест тритон	<i>Triturus cristatus</i>
	Разред	Безопашати	Anura
5		Жълтокоремна бумка	<i>Bombina variegata</i>
6		Кафява крастава жаба	<i>Bufo bufo</i>
7		Зелена крастава жаба	<i>Bufo viridis</i>
8		Дървесница	<i>Hyla arborea</i>
9		Планинска жаба	<i>Rana temporaria</i>
10		Горска жаба	<i>Rana dalmatina</i>
11		Голяма водна жаба	<i>Pelophylax ridibundus</i>

Дъждовник (*Salamandra salamandra* (L.))

Разпознаване. Гръбната страна на тялото е черна, с различни по форма и размер жълти или жълто-оранжеви петна. Коремът е тъмносив или черен, понякога също напетнен. Отстрани на главата, зад очите са разположени подутини с бобовидна форма (паротидни жлези). Жълтите петна по паротидните жлези, тези върху бедрата и в основата на краката, са постоянни. (Сн. 1)

Размери. Дължината на тялото с опашката е до 22 см (най-често между 15 и 18 см).

Разпространение в България. Широко разпространен е в планинските райони на страната. Среща се най-често между 800 и 1600 м надм. в., а като изключение – до 2350 м в Пирин. Отсъства в Добруджа, Странджа, Черноморието и в по-голямата част от Дунавската равнина.

Местообитание. Обитава влажни гористи места по склоновете на планините, по-рядко в равнините.

Поведение. Прекарва почти целия си живот на сушата, но е изключително влаголюбив. Активен е предимно нощем, но може да се види и през деня след дъжд, откъдето произлиза българското му име. Крие се под паднали дървета, под корени, в пукнатини на скали и др. При благоприятни климатични условия е възможно да бъде срещнат и в зимните месеци. Зимува на групи или поединично в дупки на други животни, скални цепнатини, пещери, шахти, мазета и др.

Хранене. Храни се предимно с голи охлюви, дъждовни червеи, бавноподвижни членестоноги и техните ларви. Ларвите се хранят с насекоми и дребни ракообразни.

Развитие и размножаване. Размножителният период е през есента. Оплождаването може да бъде, както във водата, така и на сушата. В яйцепроводите сперматозоидите запазват оплодителната си способност за дълъг период от време. Едва когато в околната среда настъпят благоприятни условия, женската ражда във води богати на кислород (поточета, кладенци). Ларвите са с външни хриле и нямат характерната жълто-петниста окраска на възрастните. Развиват се във водна среда 2–3 месеца, до пълна метаморфоза.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
III	–	LC	III	–	–

Любопитно. При заплаха, безпокойство или нападение от други животни, от жлезите в кожата се отделя силно парлив отровен секрет, с белезникав цвят. Той съдържа отровата саламандрин, която може да умъртви дребно животно. Действието ѝ е нервно-паралитично – симптомите на отравяне са повишено кръвно налягане, конвулсии, парализа и спиране на сърцето.

Малък тритон (*Lissotriton vulgaris* (L.))

Разпознаване. През водната фаза гръбната страна на тялото е светлокафеникава или светлосива с тъмни петна. Коремната страна има широка, надлъжна, оранжева ивица с тъмни овални петна. През сухоземната фаза окраската на гърба варира от светлокафява до жълтеникава, с едва забележимо напетняване. По главата се забелязват три надлъжни тъмни бразди. По време на размножителния период при мъжките израства висок, слабо назъбен кожест гребен на гърба и на опашния плавник. Тогава гребенът и страните на тялото са с множество тъмнокафяви петна, така че мъжките изглеждат пъстри. (Сн. 2)

Размери. Дължината на тялото с опашката достига до 11 см.

Разпространение в България. Среща се почти из цялата страна, най-често в равнинни и нископланински райони и високите полета на Западна България, до около 1500 м надм. в. Липсва на големи територии от Южна и Югозападна България.

Местообитание. Предпочита застояли водоеми, обрасли с водна растителност. Среща се в мочурища, блата, бавнотечащи реки, изолирани малки водоеми. При липса на застояли води се размножава и в бистри планински потоци.

Поведение. След размножителния период тритоните преминават от воден към сухоземен начин на живот. За укрытия използват паднали дървета, нападнали листа, камъни, в сенчести и влажни места. На сушата се хранят само нощем. Преди настъпването на зимата възрастните се връщат във водата, където презимуват. Младите екземпляри до около три годишна възраст зимуват на сушата.

Хранене. Храни се с ларви на комари (понякога – до 90% от храната му), дъждовни червеи, дребни ракообразни, паяци, дребни насекоми и техните ларви и др.

Развитие и размножаване. Размножителният период е от април до май. Оплождането се извършва във водата. Както при всички тритони това става след брачни игри, при които мъжките се опитват да привлекат вниманието на женската. Оплодените яйца се залепват по повърхността на водните растения. Ларвите се излюпват след около две седмици. Метаморфозата настъпва след около 2–3 месеца. В северните части на ареала ларвите презимуват във водата и метаморфозират на следващата година. Полова зрялост достига на 2–3 годишна възраст.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
III	–	LC	III	–	–

Южен гребенест тритон (*Triturus ivanbureschi* Arnt. et Wiels.)

Разпознаване. През водната фаза гръбната страна на тялото е кафеникава с тъмнозелени петна. Коремната страна на тялото е жълта до тъмнооранжева, изпъстрена с едри черни петна. Гушата е жълто-оранжева, с по-дребни петна. През сухоземната фаза гърбът е почти черен (петната не личат), понякога с тънка жълта линия. Със силно изявен полов диморфизъм по време на брачния период. Тогава мъжките развиват висок, силно назъбен гребен, обикновено ясно отделен от опашния плавник. (Сн. 3)

Размери. Голям тритон. Дължината на тялото с опашката е от 13 до 19 см. Женските са по-едри от мъжките.

Разпространение в България. Среща се почти из цялата страна до около 1500 м надм. в. Отсъства по долните течения на притоците на р. Дунав, както и в самата река.

Местообитание. Предпочита застояли водоеми, обрасли с водна растителност. Обитава блата, разливи на реки, изкопи, но също и тинести, пясъчни и чакълести водоеми и техните околности.

Поведение. След размножителния период възрастните напускат водоемите. Младите, недостигнали полова зрялост, презимуват на сушата. Възрастните се връщат във водата през късна есен и зимуват под леда или заровени в тинята сред водната растителност.

Хранене. Във водата се храни с ларви на комари и други насекоми, дребни ракообразни, червеи и др. На сушата яде дъждовни червеи, голи охлюви, бавноподвижни членестоноги и техните ларви.

Развитие и размножаване. Копулацията е от средата на март до края на юли, като оплождането се извършва във водата. Женската снася оплодените яйца поединично на къси шнурчета, които се залепват по повърхността на подводните растения. Ларвите се излюпват след около две седмици. Метаморфозата настъпва след около три месеца.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
II, III	–	LC	II	–	II, IV

Любопитно. Видът е описан от територията на България и е кръстен на един от най-бележитите български зоолози – академик Иван Буреш. В Природен парк Врачански Балкан живее и близкородственият вид Северен гребенест тритон *Triturus cristatus* (Laur.). У нас той е установен едва през 2005 г., като се среща само в няколко находища в Западна Стара планина (най-високото е на 1400 м надм. в.). Двата вида имат сходна биология и морфология и могат да бъдат различени само от специалист.

Жълтокоремна бумка (*Bombina variegata* (L.))

Разпознаване. Гърбът е тъмносивозеленикав или кафеникав, често с четири тъмножълти петна. Крайниците обикновено са с тъмни ивици, върховете на пръстите са светли. Коремът е яркожълт или жълто-оранжев със синкаво-черни петна, понякога и с малък брой бели точки. Кожата на гърбната страна е с множество отделни, често заострени, брадавички. Главата е сравнително малка, със заоблена муцуна. Зеницата е сърцевидна. Мъжките имат брачни мазоли по вътрешните пръсти на предните крайници и в предлакътната област. Няма резонаторни мехури. (Сн. 4)

Размери. Сравнително малка жаба, достига на дължина до около 5 см.

Разпространение в България. Широко разпространена е, като се среща от най-ниските части на страната до 2100 м надм. в. (в Пирин и Стара планина). Обитава основно ниско- и среднопланинския пояс. Не е установена в най-ниските и равнинни райони на страната – Добруджа, Тракийската низина и Черноморието, както и в Странджа.

Местообитание. Среща се във всевъзможни водоеми, като плитки разливи на реки, потоци, езера, язовири, блата, локви, наводнени коловози по черни пътища, крайпътни канавки, напоителни канали, временни изкопи и др.

Поведение. Активна е през деня, но по време на брачния период – и през голяма част от нощта. Има предимно воден начин на живот. Обикновено стои неподвижно във водата с широко разперени крайници, като при опасност се гмурка на дъното. Отдалечава се от водоема само при дъжд и много влажно време. Зимува обикновено на сушата в кухини между камъните, под корени, под нападали листа, в дупки на гризачи и други подходящи убежища.

Хранене. Храни се с дребни насекоми и техните ларви, ракообразни, дъждовни червеи, охлюви и други безгръбначни, като значителна част от храната си улавя във водата.

Развитие и размножаване. Размножителният период е от март до юни. Женската снася 2–3 пъти от 60 до 200 яйца. Те се прикрепят към водните растения или към субстрата, поединично или на малки групи. Ларвите метаморфозират за период от 2–3 месеца. Подвижността на малките жабки е голяма и способства за бързото им разселване.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
II, III	–	LC	II	–	II, IV

Любопитно. При уплаха извива тялото си дъговидно, без да се обръща, и показва част от яркообагреното си коремче (предупредителна окраска). Кожата и отделя отровен секрет, който дразни лигавиците, а за по-дребните хищници може да бъде смъртоносен.

Кафява крастава жаба (*Bufo bufo* (L.))

Разпознаване. Гърбът е по-тъмно или по-светлокафяв, често с отделни тъмни или светли ръждиво-червени петна. Коремът е сиво-белезникав или сиво-жълтеникав, с или без по-тъмни петна. Кожата е с множество брадавици с различна форма. Главата е широка със закръглена муцуна и хоризонтална очна зеница. Мъжките развиват брачни мазоли на първите три пръста на предните крака. Няма резонаторни мехури. (Сн. 5)

Размери. Най-едрата наша жаба. Мъжките са дълги до 10 см, а женските до 20 см.

Разпространение в България. Среща се в цялата страна, но в някои райони е изключително рядка. Живее както в низините, така и в планините до около 1300 м надм. в. (в Пирин до 1960 м). Отсъства в най-равнините райони на страната, където земеделието е силно развито.

Местообитание. Обитава предимно влажни места с добре развит микрорелеф – широколистни гори и храсталаци, скалисти проломи, паркове, овощни градини и др.

Поведение. Извън размножителния период води изцяло сухоземен начин на живот. Активна е основно през нощта и привечер. Възможно е да бъде срещната и денем, в дъждовно време. През деня се крие под нападали листа, под камъни, паднали дървета или други достатъчно влажни места. Зимува на сушата, като се крие в дупки в земята, в пукнатини на скали, под камъни и под корени на дървета, като се придържа в близост до водоемите.

Хранене. Храни се с насекоми и техните ларви, стоножки, паякообразни, дъждовни червеи, голи охлюви и дори дребни гръбначни животни, като малки змии, мишлета, земеровки.

Развитие и размножаване. Размножителният период е от март до май. За вида са характерни масови миграции към водоемите за размножаване. Оплождането се извършва във водата. Предпочита застояли водоеми, но навлиза и в потоци и реки с плитки разливи. По време на копулацията мъжкият издава звуци подобни на изгрухтяване. Женската снася от 1200 до 8000 яйца, наредени в двойка дълги слузести шнурове. Ларвите метаморфозират от началото на юни до края на октомври и излизат на сушата. Достига полова зрялост на 3–4 годишна възраст.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
III	–	LC	III	–	–

Любопитно. Кафявата крастава жаба притежава паротидни жлези (разположени зад очите), от които при заплаха или нападение от хищници се отделя отровен секрет. Веществото се нарича буфагин и може да предизвика силно дразнене на лигавиците у човека.

Зелена крастава жаба (*Bufo viridis* (Laur.))

Разпознаване. Гръбната страна на тялото е белезникава до сивобежова, с множество неправилни по форма тъмнозелени петна, понякога и с червеникави точки. Коремът е жълтеникав, до сивкавобял, с или без петна. Кожата е с множество различни брадавици. Главата е широка със закръглена муцуна и хоризонтална очна зеница. Зад очите са разположени паротидни жлези. Мъжките са с вътрешен единичен резонатор на гърлото и с тъмно оцветени брачни мазоли по първите три пръста на предните крака. (Сн. 6)

Размери. Мъжките достигат дължина до 10 см, женските – до 12 см.

Разпространение в България. Среща се навсякъде от морското равнище до около 1200 м надм. в. (като изключение е намерена до 2300 м в Рила).

Местообитание. Видът е силно екологически пластичен, като предпочита откритите равнинни затревени пространства, по-рядко се среща в горите. Много често обитава населени места (включително големите градове). Сухоустойчив вид, който може да бъде намерен и в карстови терени, места от полупустинен тип, далеч от водата. Понася добре изменението на степния ландшафт в селскостопанските площи.

Поведение. Извън размножителния период води изцяло сухоземен начин на живот. Активна е главно нощем, но не е изключено да се срещне и през деня при влажно и дъждовно време. Денем се крие под камъни, между корени на дървета, в дупки на гризачи или в такива, които сама изравя, ако почвата е рохкава. Зимува на сушата в дупки в земята, в пукнатини на скали, под камъни, под корени и други подходящи земни укрития, включително в населени места (в мазета, шахти и др.).

Хранене. Храни се с всевъзможни дребни безгръбначни, като насекоми и техните ларви, паякообразни, голи охлюви и др. През летните месеци предпочитана храна са мравките, а през есента – дъждовните червеи. Често търси храната си сред овощни и зеленчукови градини и други селскостопански площи, като при това унищожавя много вредители.

Развитие и размножаване. Размножителният период е от март до май. Звукът, който издава мъжкият по време на размножителния период е ясен, продължителен и монотонен. Предпочитани са плитки разливи на реки, блата, езера, мочурища, канали, изкопи за строежи, временни локви и др. Женската снася яйцата наредени в двойка дълги слюзести шнурове, които се оплитат във водната растителност или се отлагат на дъното на водоема. Броят на яйцата варира от 2000 до 15 000. Метаморфозата настъпва след около 2–3 месеца. Малките достигат полова зрялост на 3–4 годишна възраст.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
III	–	LC	II	–	IV

Дървесница (*Hyla arborea* (L.))

Разпознаване. Гръбната страна на тялото е оцветена в яркочелено до наситено-кафяво, обикновено в тревистозелено. Коремът е сивкавобял или жълтеникавобял. Отстрани на тялото минава тъмна извита ивица, ограничена отгоре с бял кант. Гушата при мъжките е тъмносива. Кожата по гърба е гладка, а по корема – леко зърниста. Главата е широка, със закръглена муцуна и хоризонтална, елипсоидна, очна зеница. Краищата на пръстите са разширени в прикрепителни дискове (вендузи), които улесняват катеренето по гладки повърхности. Мъжките имат единичен резонатор под кожата на гърлото. (Сн. 7)

Размери. Малка жаба с дължина на тялото до около 5 см.

Разпространение в България. Среща се в цялата страна до около 1300 м надм. в. (до горната граница на разпространение на широколистните гори). Като изключение – до 2300 м надм. в. (в Рила).

Местообитание. Обитава предимно влажни зони от крайморски езера и блатата, до смесени гори и ливади в среднопланинския пояс. Навлиза и в населени места (паркове, градини, дворове). Среща се в короните на дървета и храсти, понякога и сред високи треви. Обикновено се придържа в близост до водоеми.

Поведение. Активна е привечер и нощем, по-рядко през деня (главно в размножителния период и при влажно, облачно време). Мъжките квакат дори и извън размножителния период, предимно денем и привечер. Катери се много добре по дърветата, като често достига върховете на листата. През деня се крие в храстоподобни дървета или стои неподвижно върху някое листо или клон, използвайки защитната си окраска. Зимува на сушата (в пукнатини на скали, под корени на дървета, в дупки в земята), по изключение във водата, заровена в тинята.

Хранене. Храни се предимно с насекоми, голяма част от които са вредители в селското и горското стопанство, а също и с паякообразни.

Развитие и размножаване. Размножава се от март до май в обрасли с растителност плитки водоеми – блатата, езера, големи локви и др. Женската снася яйцата (от 200 до 1400) на малки групички, които се прикрепят към водните растения. След яйцеснасянето остава в близост до водоемите. Метаморфозата продължава около 2 месеца. Малките достигат полова зрялост на около 3 годишна възраст.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
III	–	LC	II	–	IV

Любопитно. Поради наличието на разноцветни хроматофори в кожата, може да сменя окраската си, в зависимост от климатичните особености и условията на средата.

Планинска жаба (*Rana temporaria* L.)

Разпознаване. Гръбната страна на тялото е кафеникава, жълтеникава, червеникаво-кафява или сиво-кафява с неправилни по форма тъмни петна. Кожата по гръба е грапава, с отделни, малки брадавички. Коремната страна на тялото е белезникава, жълтеникава или светлокафеникава, често с тъмни петънца. Главата е широка, със заоблена муцуна и хоризонтално разположени овални очни зеници. Страните на главата са с по една широка тъмна ивица, минаваща през окото. Зад тила има ясно изразено V-образно тъмно петно, разположено с върха напред. Мъжките са с двойка резонатори под кожата на гърлото и с черни брачни мазоли на палците на предните крака. За разлика от горската жаба, задните крайници са значително по-къси. (Сн. 8)

Размери. Сравнително едра жаба, с дължина на тялото при женските до 11 см.

Разпространение в България. Среща се във всички наши по-високи планини. Най-често е намирана между 1000 и 2000 м надм. в. Отделни популации могат да слизат за размножаване и по-ниско (до 350 м надм. в.).

Местообитание. Обитава влажни зони в планините – торфища, мочурища, потоци, езера, като предпочита открити влажни планински ливади. Среща се, както в горския пояс, така и по откритите билни части на планините.

Поведение. По-голямата част от живота си прекарва на сушата. Активна е предимно нощем, но понякога се храни и през деня. Придържа се към влажни места, често в близост до водоеми. Известни са миграции (на разстояние до 9 км) поради липса на подходящи за размножаване водоеми. Преди зимуване образува струпвания по бреговете на водоемите. Презимува във водата, заровена в тинята на дъното. Понякога е активна и в студените зимни месеци от годината.

Хранене. Храни се почти винаги на сушата, предимно с насекоми, охлюви и червеи.

Развитие и размножаване. Периодът на размножаване зависи от климатичните особености през съответната година и надморската височина, като на места може да започне много рано – още в края на януари. Размножава се в разливи на реки, потоци, мочурища, блата, изкуствени и естествени езера. Предпочита обрасли с растителност водоеми, но понякога за целта използва и по-дълбоки временни локви. Женската снася от 600 до 4000 яйца, които се отлагат в големи групи, разстилящи се на повърхността на водата. Метаморфозата продължава 1,5–3 месеца, след което малките излизат на сушата. Те достигат полова зрялост на 3–4 годишна възраст.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
II, IV	–	LC	III	–	V

Горска жаба (*Rana dalmatina* Fitz.)

Разпознаване. Гръбната страна е кафеникава, сиво-кафява или оранжево-кафеникава, с или почти без тъмни петна. Коремът е белезникав или жълто-бял. Кожата по горната част на тялото е гладка. Главата е леко издължена и със заострена муцуна. Зеницата е овална, разположена хоризонтално. Страните на главата са с по една широка тъмна ивица, минаваща през окото. В задтилната област може да има V-образно тъмно петно. Мъжките развиват сиви брачни мазоли на палците на предните крака. Няма резонатори. За разлика от планинската жаба, задните крайници са по-дълги. (Сн. 9)

Размери. По-дребна е от планинската жаба. Дължината на тялото при женските достига до 7–8 см. Мъжките са по-малки.

Разпространение в България. Среща се почти из цялата страна до около 1200 м надм. в. (като изключение до 2000 м). Отсъства в най-равнинните части на страната и на места, където земеделието е силно развито.

Местообитание. Обитава най-различни биотопи в ниския и средния планински пояс. Среща се в широколистни и смесени гори, но също и по влажни ливади с висока тревна растителност. Понякога се отдалечава на големи разстояния от водоемите, често навлиза и в населени места.

Поведение. Прекарва живота си основно на сушата. Във водата навлиза само през размножителния период. Активна е предимно нощем и по здрач, но понякога излиза да се храни и през деня. Обикновено зимува във водата, заровена в тинята на дъното, но понякога това става и на сушата, поединично или на групи.

Хранене. Храни се с различни видове насекоми, червеи, охлюви, паякообразни и други безгръбначни животни.

Развитие и размножаване. Размножителният период е от края на февруари до края на април. Използва различни водоеми – локви, мочурища, блата, езера, потоци, канали и др., като предпочита тези с по-малък размер и обрасли с растителност. Броят на яйцата варира от 450 до 1800. Женската ги отлага в големи сферични купчини, прикрепени към водната растителност. Метаморфозата продължава 2–3 месеца, след което малките излизат на сушата. Достигат полова зрялост на 2–3 годишна възраст.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
–	–	LC	II	–	IV

Любопитно. Заради дългите си задни крака се нарича още горска дългокрака жаба. Благодарение на тях, при уплаха, може да прави скокове с дължина до 2 м, сменяйки непрекъснато посоката си на движение.

Голяма водна жаба (*Pelophylax ridibundus* (Pall.))

Разпознаване. Гръбната страна на тялото е зеленикава или кафеникава, с тъмни петна (в редки случаи без такива), често с надлъжна светла ивица по средата на гърба. Бедрата обикновено са с 3–4 тъмни препаски, задната им повърхност е бяла или сиво-бяла, с или без тъмни петна. Коремът е белезникав или жълтеникав, понякога с тъмно напетняване. Мъжките са със сиви или тъмносиви външни резонаторни мехури в ъглите на устата. (Сн. 10)

Размери. Това е втората по големина жаба у нас. Мъжките обикновено достигат на дължина до 9–10 см, а женските до 12–14 см, понякога и повече.

Разпространение в България. Това е жабата с най-широко разпространение и най-висока численост у нас. Среща се навсякъде, от морското равнище до около 1400 м надм. в. (като изключение до 2000 м в Беласица).

Местообитание. Обитава всички видове сладководни водоеми – потоци, реки, езера, блата, язовири, рибарници, напоителни и отводнителни канали, по-големи локви и др. Среща се и в бракични води с ниска соленост. Най-висока плътност имат популациите ѝ във водоеми, обрасли с водна растителност и брегове покрити с папур, тръстика и др. Често се среща и в населени места.

Поведение. Активна е деном, нощем или привечер, в зависимост от температурата и влажността на въздуха. Силно привързана е към водата, където при опасност се потапя и се скрива в тинята или между растителността. Обикновено се придържа на не повече от 2–3 метра от водоемите, но в дъждовни дни е възможно да се отдалечи на големи разстояния. Зимува във водата, заровена в тинята или сред растителността на дъното. Известни са големи миграции до най-подходящите водоеми за зимуване.

Хранене. Храни се с дребни паякообразни, насекоми, охлюви, червеи и др. Едрите екземпляри при възможност поглъщат дребни гръбначни животни, като змии и малки птички. Известни са данни за нанасяне на вреди в шаранови стопанства, където предпочитана храна са малките рибки. Голямата водна жаба е единствената у нас, която проявява склонност към канибализъм.

Развитие и размножаване. Размножителният период е през април-май, но на отделни места (в термални извори) – може да започне още през февруари. Брачното квакане на жабите е силно и може да се чуе на няколко километра. Женската снася яйцата в кълбовидни купчини, които плуват на повърхността или падат на дъното на водоемите. Броят на яйцата варира от 5000 до 7000. Метаморфозата настъпва след около 60–100 дни. В северните части на ареала малките метаморфозират едва на следващата година.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
IV	–	LC	III	–	V

Списък на влечугите, срещащи се в
Природен парк Врачански Балкан

	Разред	Костенурки	Testudines
1		Шипоопашата костенурка	<i>Testudo hermanni</i>
2		Шипобедрена костенурка	<i>Testudo graeca</i>
3		Обикновена блатна костенурка	<i>Emys orbicularis</i>
	Разред Люспести		Squamata
	Подразред Гущери		Sauria
4		Зелен гущер	<i>Lacerta viridis</i>
5		Ливаден гущер	<i>Lacerta agilis</i>
6		Горски гущер	<i>Darevskia praticola</i>
7		Стенен гущер	<i>Podarcis muralis</i>
8		Късокрак гущер	<i>Ablepharus kitaibelii</i>
9		Европейски слепок	<i>Anguis fragilis</i>
10		Колхидски слепок	<i>Anguis colchica</i>
	Подразред Змии		Serpentes
11		Обикновена водна змия	<i>Natrix natrix</i>
12		Сива водна змия	<i>Natrix tessellata</i>
13		Голям стрелец	<i>Dolichophis caspius</i>
14		Смок мишкар	<i>Zamenis longissimus</i>
15		Медянка	<i>Coronella austriaca</i>
16		Пепелянка	<i>Vipera ammodytes</i>

Шипоопашата костенурка (*Testudo hermanni* Gmel.)

Разпознаване. Горната част на корубата е оцветена жълтокафеникаво с тъмни до черни петна. Долната част е жълта до жълтозеленикава. Пръстите на краката са срастнали, като свободни остават само здравите нокти. Краката, вратът и опашката са покрити с груби люспи. Корубата е покрита с рогови щитчета. Редицата от 5-те централни щитчета на горната част на корубата е сравнително тясна. Обикновено има две надопашни щитчета. Най-характерният белег е наличието на рогов шип на върха на опашката, откъдето идва българското ѝ име. (Сн. 11)

Размери. Дължината на корубата е до 36 см, най-често – 15–25 см.

Разпространение в България. Среща се в цялата страна, с изключение на високите затворени полета в Западна България. Много е рядка в Добруджа, а поради интензивното земеделие днес почти не се среща в Тракийската низина. В сравнение с другата наша сухоземна костенурка, шипоопашатата е по-независима от ниските температури и се изкачва по-високо в планините – до около 1450 м надм. в.

Местообитание. Среща се в нископланински и хълмисти райони, обрасли с храсти и нискостеблени гори. Често се наблюдава в близост до населени места по синори, градини и лозя. Най-висока плътност на популациите има в Южна България.

Поведение. През пролетта и есента е активна почти целодневно, а през най-горещите месеци – сутрин и привечер. Мъжките обикновено имат териториално поведение, което се изразява в активна защита на определен участък. Зимува в почвата, като се заравя на дълбочина около 40–90 см. Периодът на зимуване е ноември-март, като за целта си избира топли и сухи укрития, понякога използва изоставени дупки от бозайници. Оптималната температура в зимовището е около 5°C. На повърхността излиза през март-април.

Хранене. Храни се предимно с тревисти растения (главно бобови, сложноцветни и розоцветни), по-рядко с окапали плодове (черници, джанки и др.) и гъби. Понякога с растителната храна поглъща и дребни безгръбначни животни (червеи, мекотели и др.).

Развитие и размножаване. Размножителният период е през март-април, по-рядко през лятото. От май до юли женските снасят на 2–3 пъти по 4–5 бели яйца, които заравят в изкопани от тях дупки. Предпочитани са склонове с южно изложение. Инкубацията е в период от около 50–80 дни. Малките се излюпват с размери около 30 мм. Те са напълно самостоятелни и родителите не полагат специални грижи за тях.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
II, III	EN	NT	II	II	II, IV

Шипобедрена костенурка (*Testudo graeca* L.)

Разпознаване. Външният вид почти напълно съвпада с този на шипоопашатата костенурка. Корубата може да бъде с по-тъмно оцветяване, до почти изцяло черна. Редицата от 5-те централни щитчета на горната част на корубата е по-широка. Обикновено има само едно надопашно щитче, но в някои случаи то може да е разделено на две. На задната страна на бедрата има по един голям коничен рогов шип с притъпен връх. От този най-характерен белег идва българското ѝ име. (Сн.12)

Размери. Дължината на корубата е до 39 см, най-често – 18–25 см.

Разпространение в България. Среща се в цялата страна, с изключение на високите затворени полета на Западна България. Отсъства или е много рядка в крайния северозапад. Поради интензивното земеделие днес почти не се среща в Тракийската низина. В планините е установена до около 1300 м надм. в.

Местообитание. Обитава открити припечни местности, обрали с висока тревна растителност, редки храсти, както и покрайнини, просеки и поляни на гори от всякакъв тип. Среща се и по крайбрежни пясъчни дюни в близост до широколистни гори.

Поведение. Активна е през деня. В сравнение с шипоопашатата костенурка е значително по-мобилен вид и извършва по-дълги преходи. В зависимост от климатичните условия, температурата на въздуха и слънчевото греене, активността ѝ се променя. По време на летните горещини мигрира от откритите, сухи и припечни терени към по-влажни места. За зимуване, през късна есен, се заравя в почвата, обикновено по склонове с южно изложение.

Хранене. Храни се с тревисти растения, понякога с окапали плодове - черници, джанки, дренки. В нейното меню попадат и дребни безгръбначни животни, също и мърша.

Развитие и размножаване. Брачният период е съпроводен със зрелищни двубои между мъжките. Копулацията е през април-май, рядко през есента. От май до юли женските снасят до 4 пъти по 3–7 яйца, които заравят в дупки в земята на припечни склонове. Яйцата са почти кръгли и с тънка бяла варовикова черупка. Инкубационният период е в продължение на 70–100 дни. Темпът на растеж на младите екземпляри зависи от слънчевото греене, температурата, валежното количество и от растителността. Полова зрялост настъпва след 8-та година при мъжките и след 10-та – при женските.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
II, III	EN	VU	II	II	II, IV

Любопитно. Продължителността на живот е около 100–120 години, но малко индивиди достигат до тази възраст. Най-голямата шипобедрена костенурка намирана до сега е от територията на България и е с дължина на корубата 389 мм и общо тегло 5,860 кг.

Обикновена блатна костенурка (*Emys orbicularis* (L.))

Разпознаване. Горната част на корубата е почти черна или тъмнокафява, обикновено изпъстрена с жълтеникави точки или резки, разположени радиално на щитчетата. Долната част на корубата е жълтеникава, често пъти с черни петна. Главата, краката, вратът и опашката са черни, покрити с жълти петънца. Обикновено мъжките са с по-дълга опашка от тази на женските. (Сн. 13)

Размери. Дължината на корубата е до 25 см, най-често 15–20 см.

Разпространение в България. Разпространена е из водоемите в цялата страна. В планините се изкачва до 1100 м надм. в.

Местообитание. Обитава блата, мочурища, микроязовири, рибарници, напоителни системи, канали, разливи на реки. Особено висока е числеността във водоеми с тинесто дъно и обрасли с водна растителност (папур, тръстика и др.).

Поведение. Дневен вид, но често активността продължава и привечер, особено при пълнолуние. Силно привързана е към водата. През деня излиза на брега на водоема или се изкачва върху паднали дървета, като се припича на слънце. При най-малкия признак на опасност се гмурка във водата и се заравя в тинята. Ловува под водата, като се храни през целия ден, но най-активно в сутрешните часове. Храни се и на брега. Зимува на дъното на водните басейни, които обитава. По изключение възрастните зимуват на сушата (освен ако водоема не пресъхне).

Хранене. Храни се с водни безгръбначни животни (мекотели, ракообразни, водни насекоми), по-рядко с попови лъжички, малки жаби и риби. В менюто ѝ попада и незначително количество растителна храна.

Развитие и размножаване. Началото на размножителния период зависи от условията на средата и обитавания район. Мъжките често водят битки помежду си. След оплождането женската снася веднъж или два пъти от 3 до 18 яйца, които заравя в плитки дупки по бреговете на водоема. Понякога в търсене на подходящо място, женската може да се отдалечи на няколко метра от брега. В зависимост от температурните условия инкубационният период трае 60–100 дни. Новоизлюпените малки са с големина около 25 мм и нарастват много бързо. Късно излюпилите се малки презимуват в „гнездото“ и се изравят на следващата пролет. Полова зрялост достига най-рано на около 6 годишна възраст при мъжките и на 14 – при женските. Продължителността на живот в природата е до около 40 години.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
II, III	–	NT	II	–	II, IV

Любопитно. Важен признак, който отличава блатната костенурка от сухоземните е наличието на самостоятелни пръсти на краката. Те завършват с остри нокти. Между пръстите има тънка и тясна плавателна ципа.

Зелен гущер (*Lacerta viridis* (Laur.))

Разпознаване. Окраската му варира в зависимост от възрастта, начина на живот и климатичните условия. При възрастните мъжки гръбната страна на тялото е зелена с множество малки черни петънца. Женските са тревисто-зелени или кафяви с черни петна, често с 2 или 4 светли надлъжни линии. Страните на тялото са с или без един ред бели петна. Коремът е жълт, гушата – бяла или бледосиня. По време на размножителния период гушата при мъжките се оцветява в ярко синьо. Гръбната страна при младите е кафява с или без светли надлъжни линии. (Сн. 15)

Размери. Един от най-едрите наши гущери. Достига на дължина до 40 см, като 2/3 от нея се пада на опашката.

Разпространение в България. Един от най-разпространените гущери у нас. Среща се в цялата страна до 1800 м надм. в. (в Славянка и Пирин).

Местообитание. Предпочита припечни места, обрасли с храсти и разредени гори, скалисти терени, поляни, синори, лозя, градини и други. Избягва северни склонове и високи полета с изразени температурни инверсии.

Поведение. Активен е през деня. За убежище използва дупки на гризачи, цепнатини в скали, каменни зидове, гъсти храсти (особено къпини) и др. Копае и сам дупки, които обикновено са в близост до кореновата система на някой храст. Катери се много добре по храсти, дървета и скали. Изключително бързоподвижен.

Хранене. Храни се основно с насекоми (твърдокрили, пеперуди, правокрили), по-рядко с дребни гръбначни животни (гущери, жабчета и др.) или плодове.

Развитие и размножаване. Копулацията е от май до средата на юни. Често по време на размножителния период се образуват брачни двойки. От юни до юли женската снася най-често 6–8 яйца, в дупка изровена от самата нея. Предпочитани са открити места с продължително слънцегреене. Малките се излюпват през втората половина на август или през септември и са с дължина около 4 см. Достигат полова зрялост през втората си година.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
III	–	LC	II	–	IV

Любопитно. От римляните е приеман като символ на смъртта и възкресението. Причина за това е, че влечугото прекарва зимните месеци в летаргия. У нас в миналото се е смятало, че зеленият гущер е отровен. Това не е вярно, но при улавяне може да хапе много силно (особено по-едрите мъжки).

Ливаден гуцер (*Lacerta agilis* L.)

Разпознаване. Окраската му е много изменчива. По гърба преминават 3 светли надлъжни линии. Линията, минаваща по средата на гърба често е цяла, а линиите разположени по страните са накъсани, но се забелязват ясно. Пространството между линиите е заето от едри тъмнокафяви до черни правоъгълни петна. По страните на тялото са подредени два реда очни петна. При мъжките страните на тялото са зелени, а коремната страна е зелена с множество черни петънца. При женските страните на тялото са кафяви, а коремната страна е жълта до бежово-кремава. Интензитетът на оцветяване при мъжките се променя сезонно. При тях гръбната страна по време на размножителния период е ярко тревистозелена. Преди зимуване става почти напълно кафява. Младите не се отличават много от възрастните (в окраската им отсъства зеленият пигмент). (Сн. 16)

Размери. Достига на дължина до 28 см.

Разпространение в България. Среща се в планинските райони и високите полета на Западна, Централна, Югозападна и Южна България. В планините се изкачва до 2800 м надм. в. (в Пирин). По Северното Черноморско крайбрежие има изолирани находища.

Местообитание. Предпочита открити, влажни, обрасли с висока трева ливади в ниския, средния и високопланинския пояс.

Поведение. Дневноактивен вид е. През летния сезон активността се изразява в два пика – сутрин и късно следобед. За укритие използва дупки на гризачи, пукнатини в скали, камъни, като понякога копае сам подземни ходове. Поради по-хладния климат в местата, които обитава, зимуването му е по-продължително – от октомври до април.

Хранене. Храни се предимно с твърдокрили и правокрили насекоми, най-често със скакалци. Яде също и паяци, стоножки, червеи и др.

Развитие и размножаване. Размножителният период зависи от условията на средата и надморската височина. Оплождането е от края на април до средата на юни. Яйцеснасянето зависи от размера, възрастта и моментното състояние на женската. Тя снася от началото на юни до средата на август най-често 6–8 яйца, които заравя в почвата. Инкубационният период е около 55–65 дни. Малките се излюпват през август и през втората година достигат полова зрялост.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
–	–	LC	II	–	IV

Горски гущер (*Darevskia praticola* (Eversm.))

Разпознаване. Гръбната страна на тялото е оцветена в различни нюанси на кафявото. По гърба преминава широка ивица с кант от дребни петънца, които при мъжките са по-тъмни. Коремната страна при мъжките е ярко жълто-зелена, а при женските и младите е жълта. Гушата е безцветна. Мъжките като цяло са по-ярко и пъстро оцветени от женските, но има и изключения. Срещат се екземпляри и от двата пола, които са бледо оцветени и без контраст между отделните елементи на гръбната шарка. Младите не се различават от възрастните по окраската си.

Размери. Дължината на тялото с опашката достига до 15–16 см, като женските са малко по-едри.

Разпространение в България. Среща се почти в цялата страна, като разпределението му е разкъсано и неравномерно. Не е установен в югозападните части на България. Находищата му са с малка площ и са разположени до 1100 м надм. в.

Местообитание. Обитава предимно стари дъбови гори, като предпочита просветлени участъци – полянки, крайнини на пътища, пътеки, брегове на реки и потоци. Понякога навлиза и в габъррови, келяво-габъррови и букови гори. Избягва прекалено сухите гори.

Поведение. Води предимно приземен начин на живот. Много добър катерач, но рядко се изкачва на големи височини по дървета и храсти. Сравнително бавноподвижен (за разлика от стенния гущер). Характерно за него е, че през летните горещини мигрира към по-влажни и сенчести горски участъци, места като реки, потоци, долове и други. Активността му е в два пика – сутрин и следобед, а през останалото време се крие в опадалата листна маса, под дънери или в приземни хралупи.

Хранене. Храни се предимно с дребни безгръбначни животни.

Развитие и размножаване. Размножителният период е през пролетта. По време на копулацията мъжкият захваща женската за бедрото. В средата на юни, женската снася от 2 до 6 яйца. Инкубационният период е около 55 дни. Малките се излюпват с обща дължина на тялото около 3 см.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
III	–	NT	III	–	–

Стенен гушер (*Podarcis muralis* (Laur.))

Разпознаване. Гръбната страна на тялото е от бледосива до тъмнокафява, със силно изменчив рисунък. В редки случаи може да няма никаква шарка на гърба. Често по средата на гърба минава редица от неправилни петънца, сливащи се в тъмна, разкъсана линия. Коремната страна е бяла или червена, като може да съчетава и двата цвята. По гушата и границата между гърба и корема, често се забелязват яркосини люспи (по-големи при мъжките). При мъжките оцветяването изглежда по-пъстро. Младите не се различават по окраска от възрастните. (Сн. 14)

Размери. Дължината на тялото с опашката достига до 22 см.

Разпространение в България. Един от най-разпространените и с най-висока численост гушери у нас. Среща се в цяла България, но отсъства на много места в равнинните части на страната (Дунавската равнина, Добруджа). Среща се от морското равнище до около 2100 м надм. в. (Централна Стара планина, Пирин). Прокарването на пътища и железопътни линии допринасят за разселването му.

Местообитание. Обитава само скалисти и каменисти терени – скални венци и зъбери, шарпове над пътища, кариери, каменни струпания и други, винаги на сухи и припечни места. В ниските и топли части на страната е възможно да навлезе и в горски масиви, в нетипично за него местообитание. Среща се често и в населени места.

Поведение. Дневноактивен вид е. Изключително гъвкав и бързоподвижен. Катери се добре по всякакви вертикални повърхности. Черепът му е биологично устроен така, че да може да се скрие и в най-тесните скални цепнатини. През деня обича да се припича на слънце. При топла и мека зима е възможно да бъде активен и при наличие на сняг. Зимува най-често в чакълести насипи в подножието на скали, също в скални пукнатини, варовици и др.

Хранене. Храни се главно с правокрили и ципокрили насекоми, паяци, червеи и др. Основната му храна са скакалците.

Развитие и размножаване. Размножителният период е през май-юни. В началото на лятото снася от 2 до 8 яйца в почвата или под камъни. Инкубационният период е около 55 дни. Малките се излюпват с размери около 3 см.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
III	–	LC	II	–	IV

Любопитно. За този, както и за останалите гушери е много характерно бързото откъсване на опашката при опасност. Това биологично явление се нарича аутономия. Откъснатата опашка се извива активно и привлича нападаителя, а гушерът обикновено успява да избяга. На мястото ѝ израства нова, но тя никога не достига дължината на предишната.

Късокрак гущер (*Ablepharus kitaibelii* (Bib. et Bory))

Разпознаване. Тялото и опашката му са силно удължени. Краката са тънки и къси. Цялото тяло е покрито със ситни еднообразни люспи, които са подредени керемидообразно. Окраската по горната страна на тялото е бронзовокафява с метален оттенък. По гърба може да има дребни тъмни петънца, образуващи прекъснати линии. По страните на тялото се вижда по една широка тъмнокафява ивица. Окраската на гушата е от бяла до бледо сива. Оцветяването на корема е бяло, сиво или оранжево. Младите не се различават по окраската от възрастните. Клепачите са срастнали, прозрачни и неподвижни, както при змиите. (Сн. 17)

Размери. Тънък гущер, с обща дължина на тялото до 12 см. Женските са по-едри.

Разпространение в България. Разпространен е неравномерно в цялата страна, до около 1200 м надм. в.

Местообитание. Среща се в ниско- и среднопланинския пояс. Обитава сухи тревисти места с разредена храстова растителност, най-често по крайнини на дъбови гори, крайречни лъки, поляни в скалисти долини и др. Предпочита разредени светли широколистни и смесени гори. Понякога се среща и в обезлесени райони, като се придържа в близост до тревисти местообитания.

Поведение. Напролет и през есента е активен почти през целия ден. В горещите и сухи летни дни води скрит начин на живот, като се крие под нападащите листа или в тревата. Често може да бъде видян и през дъждовни дни. През нощта се крие в дупки на гризачи, под камъни и паднали дървета или в пукнатини на скали. Извършва малки миграции между различни близко разположени местообитания. Движи се бързо със змиевидни движения, прибирайки краката към тялото си. Зимува от ноември до март в местата, където се крие през активния сезон.

Хранене. Храни се с различни видове дребни членестоноги (най-често насекоми) и малки червеи.

Развитие и размножаване. Женските снасят от 2 до 4 елипсовидно удължени яйца в почвата. Инкубацията продължава до три месеца. Новоизлюпените малки са с дължина около 35 мм.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
III	–	LC	II	–	IV

Любопитно. Късокракият гущер е единствен представител на семейство Сцинкови гущери (Scincidae) у нас. Характерно за представителите на това семейство е различната степен на редукция на крайниците. Последните са слабо развити, а при някои видове напълно липсват.

Европейски слепок (*Anguis fragilis* L.)

Разпознаване. Крайниците са изцяло закърнели. Тялото е покрито с дребни, гладки, керемидообразно застъпващи се люспи с метален оттенък. Гръбната страна на тялото е бронзовокафява с кафеникави, червеникави или сиви нюанси. По средата на гърба при младите животни преминава тънка черна линия, която при възрастните изчезва. Освен това младите имат по една широка тъмнокафява ивица по страните на тялото, която при възрастните женски частично се запазва. Понякога по гърба се появяват синкави петънца, по-често при мъжките. Коремът е с тъмна широка ивица по средата. (Сн. 18)

Размери. Общата дължина на тялото е до 65 см, като опашката е почти двойно по-дълга от трупната част. Най-често достига размери до 40–50 см.

Разпространение в България. Среща се почти в цялата страна, във височинен диапазон от около 200 до 2100 м надм. в. (в Югозападна България).

Местообитание. Най-често се среща във влажни горски масиви и открити терени сред тях, крайнини на гори, планински ливади, скалисти проломи и др. В планините се среща и над горната граница на гората. Избягва обезлесени и засушливи участъци.

Поведение. Води скрит начин на живот. Активен е предимно нощем и на заздравяване, но понякога излиза и през деня, да се грее на слънце. Тялото му е значително по-малко гъвкаво отколкото при змиите, като пълзи с леки странични извивки. Обикновено се рови в шумата в търсене на храна. Крие се под камъни, в пукнатини на скали, под паднали дървета или под кората им, в нападали листа, в дупки на други животни. Зимува под земята, като се заселва в изоставени дупки на бозайници или сам изкопава такива, в земни кухни и др. Понякога в такива подходящи места се събират на групи. Описани са струпвания от стотици екземпляри, наред с които има и други представители на влечугите, както и някои земноводни.

Хранене. Храни се предимно с дъждовни червеи и голи охлюви, по-рядко с други безгръбначни животни като насекоми и стоножки.

Развитие и размножаване. Размножителният период е през април-май. Слепокът е яйцеживороден. Женските носят яйцата около 3 месеца в яйцепроводите си. През август-септември, те снасят около 10 яйца, от които веднага се излюпват малки с дължина 8 см. Първоначално те имат сребристо-бяла окраска, която с нарастването им се променя, докато не придобие окончателно характерния бронзово-кафяв цвят. Обикновено този цвят добиват на около тригодишна възраст.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
III	–	–	III	–	–

Любопитно. При улавяне не хапе, но стяга силно тялото си и може да „счупи“ опашката в опит да избяга (автотомия). Затова понякога го наричат крехар. За разлика от другите гущери обаче, тя не регенерира, а на нейно място се образува къс конус.

Обикновена водна змия (*Natrix natrix* (L.))

Разпознаване. Гръбната страна на тялото е сива, сиво-зелена или кафява, с или без черни петънца. Понякога по дължината на гърба преминават две белезникави ивици. Странично зад главата има две жълти петна с формата на полумесец. Коремната страна е шахматно изпъстрена, с редуващи се бели и черни петна. Младите не се различават по окраска от възрастните. (Сн. 19)

Размери. Дължина на тялото е до 150 см, но обикновено е доста по-малка.

Разпространение в България. Разпространена е широко в цялата страна до 1200–1400 м надм. в., а като изключение и до 2000–2100 м.

Местообитание. Обитава най-разнообразни водоеми – езера, блата, мочурища, заблатени микроязовири и рибарници, напоителни канали, реки и речни разливи и др. Предпочитани местообитания са водоеми обрасли с гъста растителност. Среща се и във влажни места на сушата, като може да се отдалечава на значително разстояние от водата.

Поведение. Предимно с дневна активност, но понякога излиза и през нощта. Приспособена е към воден начин на живот. По-слабо привързана е към водоемите в сравнение с другия вид водна змия – сивата. Ловува, както във водата, така и на сушата. При опасност бяга към водоема, който обитава, гмурка се на дъното и се крие сред растителността. Зимува на сушата в дупки на гризачи, хралупи на дървета и др. Местата за зимуване понякога са отдалечени на разстояние до 2 км от летните местообитания. Търсейки подходящи зимовища в населените места, често навлиза в мазета.

Хранене. Храни се предимно с жаби, понякога с тритони, попови лъжички и риби. Макар и рядко, напада гущери и дребни гризачи.

Развитие и размножаване. Копулацията е от края на април до началото на юни и често се изразява със струпвания на няколко индивида, които образуват кълбо. Снася от май до юли от 5 до 35 яйца най-често в гниеща дървесина, опаднала шума, в подземни укрития на други животни. За инкубацията на яйцата са необходими висока температура и влажност. При ограничен брой подходящи за снасяне места десетки женски могат да снесат на едно и също място (намирани са заедно до 4000 яйца). Малките се излюпват от края на юли до началото на септември и са с дължина 11–14 см. Мъжките стават полово зрели на третата година, а женските на четвъртата или петата.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
–	–	LC	III	–	–

Любопитно. При улавяне не се опитва да хапе. Защитавя се като изхвърля от клоаката си секрет с неприятна миризма, а понякога изпада в мнима смърт. Не е отровна.

Сива водна змия (*Natrix tessellata* (Laur.))

Разпознаване. Гръбната страна на тялото е сива до сивокафеникава, зеленикава или жълто-кафява, често изпъстрена с черни шахматно подредени петна. Понякога се срещат и напълно черни екземпляри. Главата е с цвета на гръба, но без петна. Липсват жълтите петна от двете страни на тила. В задтилната област често има тъмно V-образно петно, насочено с върха напред. Коремът е белезникав, жълтеникав или оранжев с тъмни (до черни) напречни петна. Младите не се различават по окраска от възрастните. (Сн. 20)

Размери. Общата дължина на тялото достига до 140–150 см.

Разпространение в България. Широко разпространена е в цялата страна до 1000–1100 м надм. в.

Местообитание. Обитава водоеми от всякакъв тип. Разпространена е в езера, язовири и микроязовири, блата, потоци, участъци от морското крайбрежие, но най-често в средните и долните течения на реките и в скалисти морски заливи.

Поведение. Активна е през деня. Ловува в плитчините и в гъстата водна растителност, дебнейки плячката си неподвижно легнала на дъното. По-дребния улов поглъща направо под водата, а по-едрия – изважда на сушата. На брега се придържа в близост до водоема, често на не повече от 20 м разстояние. При опасност бяга към водата и се гмурка на дъното. Много добър плувец е и може да се отдалечава и на 5 км от брега. Обикновено зимува в дупки около водоемите, които обитава, но в някои райони или блатисти участъци, местата за зимуване могат да са отдалечени до 500 м от водата. При улавяне не хапе, но както и обикновената водна змия, изхвърля от клоаката си секрет с неприятна миризма. Не е отровна.

Хранене. Храни се предимно с риби (около 60% от храната ѝ) и земноводни (пови лъжички, жаби, тритони).

Развитие и размножаване. Копулацията е от май до юни. Снася през юни-юли от 4 до 18 (рядко до 37) яйца, в които вече има оформени зародиши. В търсене на подходящо място за снасяне, женската може да се отдалечи на няколко стотин метра от обитавания водоем. За инкубирането на яйцата е необходима висока влажност. Инкубацията продължава 45–60 дни. Малките се излюпват през юли-август и са с дължина 14–22 см. Полово зрели стават на третата или четвъртата година.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
III	–	LC	II	–	IV

Любопитно. Правени са опити за определяне на времето което може да прекара под повърхността на водата. С помощта на съд с вода, затворен с решетка е установено, че змията може да издържи до час и половина без да излиза на повърхността.

Голям стрелец (*Dolichophis caspius* (Gmel.))

Разпознаване. При възрастните гръбната страна на тялото е сиво-синкава, понякога – сиво-кафеникава. На всяка гръбна люспа има по едно светло надлъжно петно, така че окраската изглежда тънкоивичеста. Главата е жълто-кафява, червеникава или сивкава с оранжев оттенък. Коремът е светложълт, светлооранжев или белезникав, без петна. При младите гърбът е светлосив или светлокафеникав, с тъмнокафяви петна. С възрастта гърбът става едноцветен, но понякога тъмните петна личат. (Сн. 21)

Размери. Най-голямата наша змия. Общата дължина на тялото достига до 204 см. В някои части на ареала са улавяни индивиди до 250 см.

Разпространение в България. Среща се почти в цялата страна. В планините се изкачва до 800–1100 м надм. в. (като изключение до 1500 м в Малешевска планина). Не е установен във високите полета на Западна България и по северните планински склонове.

Местообитание. Предпочита сухи, изложени на слънце местообитания със степен тип растителност – скалисти, карстови местности, храсталаци, разредени гори. Често навлиза в селскостопански площи (лозя, обработваеми земи, овощни градини и др.), като се придържа в близост до синорите. Среща се и в населени места, включително и в големите градове.

Поведение. Дневноактивен вид е. Ловува на земната повърхност, рядко навлиза в дупки на гризачи. Крие се под камъни, в дупки на бозайници, скални цепнатини, строителни отпадъци и др. Бързоподвижен е и много добре се катери по дървета и храсти. Зимува поединично или на групи в кухини в почвата, дълбоки скални пукнатини и др. Зимуването е от края на октомври до края на март или април. При благоприятни условия на околната среда, мека зима и слънчево време, не е изключено да бъде срещнат на повърхността и през зимния период.

Хранене. Храни се с дребни мишевидни гризачи, лалугери, земеровки, гущери, по-рядко с други змии, дребни птици и яйцата им, дори насекоми.

Развитие и размножаване. Размножителният период е през май-юни. По време на копулацията мъжкият захваща женската зад врата. След около месец женската снася от 6 до 18 яйца. Малките се излюпват през август-септември. Полова зрялост настъпва на 3–4 годишна възраст.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
III	–	–	II	–	IV

Любопитно. В опит да бъде хванат и при невъзможност да избяга, се увива на кълбо и се стрелва с широко отворена уста. Оттам идва и името „стрелец“. Ухапването не представлява опасност (не е дълбоко и не е болезнено).

Смок мишкар (*Zamenis longissimus* (Laur.))

Разпознаване. При възрастните гръбната страна на тялото е сиво-зелена, кафеникава или почти черна, изпъстрена с къси и тънки косо разположени светли чертички. Отстрани на главата от окоото до задния край на устата има по една тъмна ивица. Коремната страна на тялото е белезникава, жълтеникава или зеленикава, без петна. При младите гърбът е светъл с дребни тъмни петънца и тъмно V-образно петно в тилната област. В околоушната област имат по едно бяло или жълто петно. (Сн. 22)

Размери. Общата дължина на тялото достига до 180 см.

Разпространение в България. Среща се в цялата страна до 1400–1500 м. надм. в. (по изключение до 2200 м в Беласица).

Местообитание. Обитава влажни широколистни и смесени гори с богат подлес, прошарени с поляни и просеки. Предпочита близостта на речни брегове и наличието на дървета с хралупи. Често се среща и сред руини, стари изоставени постройки и селскостопански сгради в селищата.

Поведение. Дневноактивен вид е. През лятото в горещите дни е активен рано сутрин. Гризачите улавя като ги изчаква в засада пред входовете на убежищата им или под земята. Птиците лови в гнездата им по земята или по дървета и храсти. Обикновено удушва жертвата си, като се увива около нея. Катери се добре по дървета и храсти. Благодарение на пречупените в краищата си коремни люспи, може да се катери и по вертикални стени. С тяхна помощ се закрепва по неравностите, а по дебелите и гладки дървесни стволоче се изкатерва по спираловидна линия. При опасност съска и хапе, но не е отровен.

Хранене. Храни се с дребни мишевидни гризачи, сънливци, земеровки, къртици, с насекомоядни птици и яйцата им. Новоизлюпените мишкарци се хранят с малки гущери, новородени мишлета и др. по-дребни животни.

Развитие и размножаване. Размножителният период започва в края на май. Копулацията е свързана с брачни игри. Мъжкият преследва женската, след което двете змии увиват телата си и продължават да се движат бързо. През юли женската снася най-често 4–8 издължени бели яйца в гниеци листа, в хралупи на дървета или паднали дънери с гниеца дървесина. Малките се излюпват през септември. Полово зрели стават на четвъртата година.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
III	–	LC	II	–	IV

Любопитно. Младият смок мишкар, може да бъде объркан с обикновена водна змия по наличието на жълти петна в околоушната област. Лесно може да бъде отличен от нея обаче по отсъствието на тъмни петна по корема (липсва шахматната шарка).

Медянка (*Coronella austriaca* Laur.)

Разпознаване. Гърбът е сив, сиво-кафяв или червеникав, с един-два реда по-тъмни петна, които често образуват две успоредни надлъжни ивици. При някои екземпляри петната са по-слабо изразени. Срещат се и индивиди с бакъреночервен основен цвят. Коремът може да бъде сив, червеникав, кафеникав, жълтеникав или почти черен, често с тъмни петънца. В тилната област на главата има тъмно X- или H-образно петно. От ноздрата през окоото до задния край на устата минава една тъмна ивица. (Сн. 23)

Размери. Общата дължина на тялото достига до 80–90 см.

Разпространение в България. Среща се в цялата страна, но популациите ѝ са най-многочислени в ниско- и среднопланинския пояс. Височинният диапазон е до около 1600 м надм. в., като изключение до 2200 м.

Местообитание. Приспособена е за живот както към влажни, така и към сухи местообитания. Предпочита широколистни и смесени гори, рядко може да бъде наблюдавана в иглолистни гори. Обитава разредени горски участъци и поляни, каменисти или скалисти склонове с разредени храсти.

Поведение. Активна е през деня. Ловува както в дупки на гризачи, така и на повърхността. Убива жертвите си чрез задушаване, като се увива около тях. По-дребните – поглъща живи. Крие се под камъни, в дупки в земята, скални цепнатини, под пънове и др.

Хранене. Храни се основно с гущери, които издирва в техните скривалища. В места, където често се среща слепокът, той е предпочитаната ѝ плячка. В менюто ѝ по-рядко влизат змии, дребни гризачи и земеровки.

Развитие и размножаване. Размножителният период е през април-май. При копулацията мъжкият захвапва женската зад главата и след това се увива около нея. Яйцеживородна е – женската задържа оплодените яйца до пълното развитие на зародишите и тогава ги снася. Малките се излюпват непосредствено след снасянето. Ражда най-често 4–8 малки с големина 12–18 см, които не се различават като цяло по окраска от възрастните, но обикновено имат по-сивкав цвят. Понякога има повторна копулация през август-септември, а малките се раждат на следващата година напролет. Полова зрялост настъпва на третата или четвъртата година.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
III	–	–	II	–	IV

Любопитно. Медянката не е отровна, но в повечето случаи не бяга, а се защитава. При опасност, заема нападателната поза на отровна змия, като се навива на кълбо и притиска глава към тялото си. Раздражителна е и често съска и хапе. Ухапването не е болезнено.

Пепелянка (*Vipera ammodytes* (L.))

Разпознаване. Тялото е сравнително късо и дебело. Гръбната страна е светлосива (пепелява) или сиво-кафеникава с широка, тъмна зигзагообразна ивица. Коремът е сивкав с розов оттенък, с тъмни петънца. Мъжките са с по-контрастна окраска от женските, а по ръбовете на зигзагообразната ивица имат черен кант. Главата е с триъгълна форма, ясно разграничена от тялото, с малко рогче на върха на муцуната и вертикална очна зеница. Опашката е къса, със зеленикав или червеникав край. (Сн. 24)

Размери. Общата дължина на тялото е до 90 см, като женските са по-едри.

Разпространение в България. Среща се почти в цялата страна. В планините достига до 1450 м надм. в. (във Врачански Балкан и в Малешевска планина). Липсва във високите полета на Западна България (Самоковско, Пернишко, Трънско), но се среща по припечните склонове на околните планини.

Местообитание. Обитава предимно припечни места – каменисти склонове обрасли със сухи треви и храсти, разредени широколистни гори, скални проломи, изоставени каменоломни, площи обрасли с папрат и къпини, сипеи. Често навлиза и в обработваеми земеделски земи, лозя, царевични ниви, бостани и др. Заселва се и близо до човешките жилища, където обитава стари каменни зидове, каменни струпвания и др. подходящи за укритие места.

Поведение. Предимно дневен вид е. Рано напролет е активна през деня, а през лятото за лов предпочита сумрака на вечерта. Ловува на повърхността, рядко в дупки на гризачи. Макар и сухолюбив вид, пепелянката не избягва водата. Тя е много добър плувец. Обикновено не се страхува от човека и едрите животни, затова не прави опити да избяга при среща с тях, а разчита на маскировъчната си окраска. Когато усети, че е разкрита, бяга и се крие в убежището си (под камъни, в основата на храсти, дупки на гризачи, скални процепи и др.). Зимува поединично или групово (до няколко екземпляра) в подходящи дупки в земята и дълбоки цепнатини в скалите.

Хранене. Храни се с гризачи, земеровки, птици и гущери, по-рядко със змии. Развитие и размножаване. Копулацията е през май-юни, като често се предшества от брачни дуели между мъжките. Двете змии издигат главите си над земята в S-образна поза на шиите и нанасят с тях удари върху противника. При това никога не употребяват зъбите си в тази битка. По-слабият отстъпва, а победителят извършва копулация с женската. Пепелянката е яйцеживородна. Женската снася обикновено 4-8 яйца от които веднага се излюпват малки. Те са с дължина на тялото около 20–23 см.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
III	–	LC	II	–	IV

Любопитно. Пепелянката е единствената отровна змия в Природен парк Врачански Балкан. Тя използва безценната си отрова само когато е „притисната до стената“. Ухапването е опасно за човек и може да има фатални последици.

Списък на птиците, срещани се в
Природен парк Врачански Балкан

	Разред Пеликаноподобни	Pelecaniformes
1	Голям корморан	<i>Phalacrocorax carbo</i>
	Разред Щъркелоподобни	Ciconiiformes
2	Нощна чапла	<i>Nycticorax nycticorax</i>
3	Малък воден бик	<i>Ixobrychus minutus</i>
4	Малка бяла чапла	<i>Egretta garsetta</i>
5	Сива чапла	<i>Ardea cinerea</i>
6	Червена чапла	<i>Ardea purpurea</i>
7	Голяма бяла чапла	<i>Egretta alba</i>
8	Черен щъркел	<i>Ciconia nigra</i>
9	Бял щъркел	<i>Ciconia ciconia</i>
	Разред Гъскоподобни	Anseriformes
10	Сива гъска	<i>Anser anser</i>
11	Голяма белочела гъска	<i>Anser albifrons</i>
12	Зеленоглава патица	<i>Anas platyrhynchos</i>
13	Лятно бърне	<i>Anas querquedula</i>
14	Зимно бърне	<i>Anas crecca</i>
15	Фиш	<i>Anas penelope</i>
	Разред Ястребоподобни	Accipitriformes
16	Египетски лешояд	<i>Neophron percnopterus</i>
17	Белоглав лешояд	<i>Gyps fulvus</i>
18	Черна каня	<i>Milvus migrans</i>
19	Тръстиков блатар	<i>Circus aeruginosus</i>
20	Полски блатар	<i>Circus cyaneus</i>
21	Ливаден блатар	<i>Circus pygargus</i>
22	Степен блатар	<i>Circus macrorus</i>
23	Голям ястреб	<i>Accipiter gentilis</i>
24	Малък ястреб	<i>Accipiter nisus</i>
25	Късопръст ястреб	<i>Accipiter brevipes</i>
26	Осояд	<i>Pernis apivorus</i>
27	Обикновен мишелов	<i>Buteo buteo</i>
28	Белоопашат мишелов	<i>Buteo rufinus</i>
29	Северен мишелов	<i>Buteo lagopus</i>
30	Малък креслив орел	<i>Aquila pomarina</i>
31	Скален орел	<i>Aquila chrysaetos</i>
32	Царски орел	<i>Aquila heliaca</i>
33	Малък орел	<i>Hieraetus pennatus</i>

- 34 Орел змияр
35 Орел рибар

Разред Соколоподобни

- 36 Керкenez
37 Вечерна ветрушка
38 Малък сокол
39 Сокол орко
40 Сокол скитник
41 Ловен сокол

Разред Кокошоподобни

- 42 Пъдпъдък
43 Лещарка
44 Планински кеклик
45 Яребица

Разред Жеравоподобни

- 46 Ливаден дърдавец

Разред Дъждосвирцоподобни

- 47 Планински дъждосвирец
48 Речен дъждосвирец
49 Голям горски водобегач
50 Малък горски водобегач
51 Късокрил кюкавец
52 Горски бекас

Разред Гълъбоподобни

- 53 Полудив скален гълъб
54 Гълъб хралупар
55 Гривяк
56 Обикновена гургулица

Разред Кукувицоподобни

- 57 Обикновена кукувица

Разред Козодоевоподобни

- 58 Козодой

Разред Совоподобни

- 59 Чухал

- Circaetus gallicus*
Pandion haliaetus

Falconiformes

- Falco tinnunculus*
Falco vespertinus
Falco columbarius
Falco subbuteo
Falco peregrinus
Falco cherrug

Galliformes

- Coturnix coturnix*
Bonasa bonasia
Alectoris graeca
Perdix perdix

Gruiformes

- Crex crex*

Charadriiformes

- Eudromias morinellus*
Charadrius dubius
Tringa ochropus
Tringa glareola
Actitis hypoleucos
Scolopax rusticola

Columbiformes

- Columba livia var. domestica*
Columba oenas
Columba palumbus
Streptopelia turtur

Cuculiformes

- Cuculus canorus*

Caprimulgiformes

- Caprimulgus europaeus*

Strigiformes

- Otus scops*

- 60 Бухал
 61 Домашна кукумявка
 62 Горска улулица
 63 Уралска улулица
 64 Ушата сова
 65 Блатна сова

Разред Бързолетоподобни

- 66 Черен бързолет
 67 Блед бързолет
 68 Белогръд бързолет

Разред Синявицоподобни

- 69 Земеродно рибарче
 70 Обикновен пчелояд
 71 Синявица
 72 Папуняк

Разред Кълвачоподобни

- 73 Въртошийка
 74 Черен кълвач
 75 Зелен кълвач
 76 Сив кълвач
 77 Малък пъстър кълвач
 78 Белогръб кълвач
 79 Среден пъстър кълвач
 80 Голям пъстър кълвач
 81 Сирийски пъстър кълвач

Разред Врабчоподобни

- 82 Дебелоклюна чучулига
 83 Ушата чучулига
 84 Късопръста чучулига
 85 Качулата чучулига
 86 Горска чучулига
 87 Полска чучулига
 88 Брегова лястовица
 89 Скална лястовица
 90 Селска лястовица
 91 Червенокръста лястовица
 92 Градска лястовица
 93 Жълта стърчиопашка
 94 Планинска стърчиопашка

- Bubo bubo*
Athene noctua
Strix aluco
Strix uralensis
Asio otus
Asio flammeus

Apodiformes

- Apus apus*
Apus pallidus
Apus melba

Coraciiformes

- Alcedo atthis*
Merops apiaster
Coracias garrulus
Upupa epops

Piciformes

- Jynx torquilla*
Dryocopus martius
Picus viridis
Picus canus
Picoides minor
Picoides leucotus
Picoides medius
Picoides major
Picoides syriacus

Passeriformes

- Melanocorypha calandra*
Eramophila alpestris subalpina
Calandrella cinerea
Galerida cristata
Lullula arborea
Alauda arvensis
Riparia riparia
Hirundo rupestris
Hirundo rustica
Hirundo daurica
Delichon urbica
Motacilla flava
Motacilla cinerea

95	Бяла стърчиопашка	<i>Motacilla alba</i>
96	Полска бърбрица	<i>Anthus campestris</i>
97	Ливадна бърбрица	<i>Anthus pratensis</i>
98	Горска бърбрица	<i>Anthus trivialis</i>
99	Планинска бърбрица	<i>Anthus spinoletta</i>
100	Червеногърба сврачка	<i>Lanius collurio</i>
101	Черночела сврачка	<i>Lanius minor</i>
102	Сива сврачка	<i>Lanius excubitor</i>
103	Червеноглава сврачка	<i>Lanius senator</i>
104	Воден кос	<i>Cinclus cinclus</i>
105	Орехче	<i>Troglodytes troglodytes</i>
106	Пъстрогуша завирушка	<i>Prunella collaris</i>
107	Сивогуша завирушка	<i>Prunella modularis</i>
108	Копринарка	<i>Bombycilla garrulus</i>
109	Червеногръдка	<i>Erithacus rubecula</i>
110	Северен славей	<i>Erithacus luscini</i>
111	Южен славей	<i>Erithacus megarhynchos</i>
112	Домашна червеноопашка	<i>Phoenicurus ochrurus</i>
113	Градинска червеноопашка	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>
114	Ръждивогушо ливадарче	<i>Saxicola rubetra</i>
115	Черногушо ливадарче	<i>Saxicola torquata</i>
116	Сиво каменарче	<i>Oenanthe oenanthe</i>
117	Испанска каменарче	<i>Oenanthe hispanica</i>
118	Пъстър скален дрозд	<i>Monticola saxatilis</i>
119	Син скален дрозд	<i>Monticola solitarius</i>
120	Белогуш дрозд	<i>Turdus torquatus</i>
121	Кос	<i>Turdus merula</i>
122	Хвойнов дрозд	<i>Turdus pilaris</i>
123	Беловежд дрозд	<i>Turdus iliacus</i>
124	Поен дрозд	<i>Turdus philomelos</i>
125	Имелов дрозд	<i>Turdus viscivorus</i>
126	Градински присмехулник	<i>Hippolais icterina</i>
127	Малък маслинов присмехулник	<i>Hippolais pallida</i>
128	Ястребогушо коприварче	<i>Sylvia nisoria</i>
129	Градинско коприварче	<i>Sylvia borin</i>
130	Голямо черноглаво коприварче	<i>Sylvia atricapilla</i>
131	Голямо белогушо коприварче	<i>Sylvia communis</i>
132	Малко белогушо коприварче	<i>Sylvia curruca</i>
133	Жълтоглаво кралче	<i>Regulus regulus</i>
134	Червеноглаво кралче	<i>Regulus ignicapillus</i>
135	Брезов певец	<i>Phylloscopus trochilus</i>
136	Елов певец	<i>Phylloscopus collybita</i>
137	Буков певец	<i>Phylloscopus sibilatrix</i>
138	Жалобна мухоловка	<i>Ficedula hypoleuca</i>

139 Полубеловрата мухоловка
 140 Беловрата мухоловка
 141 Червеногуша мухоловка
 142 Сива мухоловка
 143 Дългоопашат синигер
 144 Лъскавоглав синигер
 145 Жалобен синигер
 146 Матовоглав синигер
 147 Черен синигер
 148 Голям синигер
 149 Син синигер
 150 Горска зидарка
 151 Скалолазка
 152 Горска дърволазка
 153 Градинска дърволазка
 154 Жълта овесарка
 155 Зеленогуша овесарка
 156 Градинска овесарка
 157 Сива овесарка
 158 Сивоглава овесарка
 159 Обикновена чинка
 160 Планинска чинка
 161 Диво канарче
 162 Зеленика
 163 Елшова скатия
 164 Щиглец
 165 Обикновено конопарче
 166 Обикновена кръсточовка
 167 Червенушка
 168 Черешарка
 169 Розов скорец
 170 Обикновен скорец
 171 Авлига
 172 Домашно врабче
 173 Полско врабче
 174 Сойка
 175 Сврака
 176 Сокелица
 177 Хайдушка гарга
 178 Чавка
 179 Полска врана
 180 Сива врана
 181 Гарван

Ficedula semitorquata
Ficedula albicollis
Ficedula parva
Muscicapa striata
Aegithalos caudatus
Parus palustris
Parus lugubris
Parus montanus
Parus ater
Parus major
Parus caeruleus
Sitta europaea
Tichodroma muraria
Certhia familiaris
Certhia brachydactyla
Emberiza citrinella
Emberiza cirius
Emberiza hortulana
Emberiza calandra
Emberiza cia
Fringilla coelebs
Fringilla montifringilla
Serinus serinus
Carduelis chloris
Carduelis spinus
Carduelis carduelis
Acanthis cannabina
Loxia curvirostra
Pyrrhula pyrrhula
Coccothraustes coccothraustes
Sturnus roseus
Sturnus vulgaris
Oriolus oriolus
Passer domesticus
Passer montanus
Garrulus glandarius
Pica pica
Nucifraga caryocatactes
Pyrrhocorax graculus
Corvus monedula
Corvus frugilegus
Corvus corone cornix
Corvus corax

Бял щъркел (*Ciconia ciconia* (L.))

Разпознаване. При възрастните оперението е бяло, като само маховите пера са черни. Клюнът и краката са яркочервени, докато при младите те са кафеникавочервени. (Сн. 39)

Размери. Общата дължина на тялото с опашката достига до 97 см. Размахът на крилата е до 150 см.

Разпространение в България. Разпространен е широко в цялата страна с изключение на планински терени със силно разчленен релеф или плътни горски масиви, на районите, без влажни зони и тези над 1300 м надм. в. В страната ежегодно гнездят около 5000 двойки.

Местообитание. Синантропен вид е. Обитава предимно градове, села и индустриални зони в близост до реки, оризища, влажни ливади, язовири и други влажни зони.

Поведение. Дневноактивен вид е. Малката плячка поглъща цяла, но убива и частично разкъсва по-едрата преди да я погълне. Често ловува в места след пожари или след оран, където лесно успява да намери храна. Социален вид е. Макар и по-рядко гнездящите двойки се събират в малки колонии, които варират по големина. Гнездят в райони, в близост до които има заливни площи или различни по размери естествени или изкуствени водоеми. Гнездата си изграждат в населени места върху дървета, сгради, електрически стълбове или изкуствени платформи. По-малко от 10% от тях са разположени в свободната природа, най-често по единични или групи дървета. Гнездото е голямо и ежегодно се отремонтира. Изгражда се от клони, като дългите и здрави служат за основа, а останалите се вплитат между тях.

Хранене. Храни се с насекоми (предимно бръмбари, скакалци, щурци), земни червеи, влечуги, земноводни, малки бозайници като полевки, къртици и земеровки. По-рядко в храната му попадат птичи яйца, млади птици, риба, мекотели.

Развитие и размножаване. Двойката е моногамна. Отглеждат обикновено по едно поколение годишно. Женската снася 1–7 яйца (обикновено 4), които мъти 33–34 дни. Малките се излюпват с бял пух и черни къси човки. За разлика от други видове птици по-силните пилета не са агресивни към по-слабите, но понякога родителите са тези, които ги убиват. За изхранването на едно малко са нужни 1,5 кг храна на ден. Младите птици се оперяват напълно до 58–64 ден от излюпването си. Полова зрялост достигат на 4 годишна възраст.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43	SPEC	Ramsar	BONN	79/409
II, III	VU	LC	II	–	–	2	*	II	I

Любопитно. По време на есенната миграция образува големи хаотични ята, които летят заедно с други реещи се видове птици. Най-значимите места за нейното проследяване на Балканския полуостров са Босфорът и Бургаският залив – до около 320 000 индивида.

Черен щъркел (*Ciconia nigra* (L.))

Разпознаване. При възрастните гърдите, коремът и подопашиято са бели, а останалото оперение – черно-кафяво. Гърбът е с метален блясък, страните на главата, гърлото и шията имат зеленикав оттенък. Клюнът и краката са яркочервени. При младите главата, шията и гърдите са тъмнокафяви, а останалото оперение – кафяво, без метален блясък. Клюнът и краката са маслинено зелени. (Сн. 40)

Размери. Общата дължина на тялото с опашката достига до 97 см. Размахът на крилата е до 150 см.

Разпространение в България. Има петнисто и разпръснато разпространение почти в цялата страна (до 1500 м надм. в.). Най-плътни са популациите в Източни Родопи, Странджа и Сакар. Липсва на много места в Добруджа, Лудогорието и Краището. Видът е рядък. Гнездящите двойки у нас са 300–550.

Местообитание. Обитава равнинни и полупланински стари широколистни гори, труднодостъпни скали в проломи и ждрела, язовири, рибарници с богата растителност.

Поведение. Дневноактивен вид. Гнездото си строи по високи дървета и скални ниши, понякога и във входните части на пещери. То може да достигне в диаметър до 1,5 м. Гнездото се изгражда от двамата родители и, ако мястото е тихо и спокойно, едно и също гнездо се използва години наред. Черните щъркели са моногамни птици, които остават верни една на друга. Ловните им територии са потоци, рекички, блата, богати на жаби и риби, както и ливади с ниска растителност в радиус от 5–10 км от гнездото. Различните двойки гнездят на няколко километра една от друга.

Хранене. Храни се с разнообразна животинска храна – жаби, гущери, змии, риби, мишевидни гризачи. В менюто влизат още едри насекоми, охлюви и червеи.

Развитие и размножаване. Женската снася обикновено 3–5 бели яйца през интервал от 2 дни. Мътенето продължава 35–40 дни на смени от двамата родители, като пиленцата се излюпват по реда на снасянето на яйцата. Винаги един от родителите стои в гнездото или около него, докато малките не станат поне на 2 седмици. След това и двамата родители летят на лов за храна. Ако годината е богата и има достатъчно храна, отглеждат всички излюпени малки. Ако обаче е бедна, родителите изтикват от гнездото най-слабото пtiче и така подпомагат естествения подбор. Малките остават в гнездото около 63–70 дни. След този период родителите продължават да се грижат за тях и да бранят територията около гнездото още около 1–2 седмици (докато малките са още край него). Достига полова зрялост на 3-годишна възраст.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43	SPEC	Ramsar	BONN	79/409
II, III	VU	LC	II	II	–	3	*	II	I

Белоглав лешояд (*Gyps fulvus* (Habl.))

Разпознаване. При възрастните оперението на горната страна на тялото е сивокафяво или светлокафяво. Долната страна е по-тъмна или светлоръждивокафява. Маховите пера и опашката са черни. Главата и шията са покрити с гъст бял пух. В основата на шията има добре видима якичка от бели пухкави пера, прекъсната отпред. При младите якичката е по-дълга и кафява на цвят, съставена от копиевидни, а не пухови пера. Гърбът им е червеникавокафяв, а корема – светлокафяв с белезникави резки. (Сн. 25)

Размери. Общата дължина на тялото е до 100 см. Размахът на крилата е 260 см.

Разпространение в България. В миналото е бил многоброен и широко разпространен. Редовно гнездяща колония (около 30 двойки) днес има само в Източни Родопи, по долината на р. Арда. Правят се опити за връщането му и на други места в природата – в Източна Стара планина (Котел) и Пирин (с. Ракитна).

Местообитание. Обитава скалисти райони в долините на големи реки и язовири. От ключово значение за съществуването му е наличието на достатъчна храна в района – практикуване на свободно пасищно животновъдство, наличие на ловни стопанства, наличие на двойки вълци.

Поведение. Дневноактивен вид е. Той е постоянен обитател на дадено място, но понякога скита далеч от района си на гнездене. На „лов“ излиза рано сутрин. С плавно реене внимателно изследва огрените от слънцето поляни и открити пасища. Когато открие труп на умряло животно, прави разузнаване, като се спуска по-ниско. Храни се с големи късове месо. За разлика от други лешояди не поглъща кости и сухожилия, затова не изхвърля погадки. Обикновено около един труп се събират няколко лешояда, затова всеки се стреми да погълне колкото се може повече храна. Гушите им се издуват като големи торби и натезават, поради което птиците остават на мястото на „угощението“ няколко часа, докато храносмелят част от храната.

Хранене. Храни се с трупове и с различни отпадъци в сметищата.

Развитие и размножаване. През размножителния период образува колонии. За гнездене избира трудно достъпни скали и скални стени, с много ниши, малки пещери и скални площадки. Гнездото е изградено от клони, тънки вейки и суха трева. Някои двойки са по-немарливи и не правят гнезда, а снасят яйцата си направо на скалата. В края на февруари женската снася едно и много рядко две сивобели яйца. Мътенето продължава около 50 дни, като в него участват и двамата родители. Малкото се излюпва, покрито с нежен бял пух. След около месец пухът става кремав и по-гъст. След 2 месеца младият лешояд е напълно самостоятелен.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43	SPEC	Ramsar	BONN	79/409
II, III	EN	LC	II	II	–	3	–	II	I

Египетски лешояд (*Neophron percnopterus* (L.))

Разпознаване. Възрастните са с характерно бяло оперение с вариращ жълтеникав или сивокафяв оттенък. Маховите пера са черни, така че в полет птицата изглежда доста контрастна. Гушата и гърлото са без петна, лицето и восковицата са покрити с жълта кожа. Младите са черно-кафяви с охристо-бежови широки върхове на перата. С времето това оперение става по-приглушено кафяво, без контраст. (Сн. 26)

Размери. Общата дължина на тялото с опашката е до 65 см. Размахът на крилата е до 170 см.

Разпространение в България. Има разпокъсано петнисто разпространение, концентрирано основно в Източни Родопи, Стара планина и Ломовите (Русенско). Среща се предимно в планините, до 900 м надм. в., но по изключение и по-високо (до 1400 м). Силно застрашен вид. У нас гнездят около 80 двойки, чийто брой всяка година намалява.

Местообитание. Обитава открити терени с пресечен релеф – речни долини, проломи, ждрела, обширни скални местности и др. Понякога гнезди в близост до населени места.

Поведение. Активен е през деня, най-често рано сутрин. Използва оръдия на труда (камъни) за да счупи по-едрият яйца, а дребните взема с клюна си и удря силно в земята. Ловният район обхваща територия с радиус 5–6 км. Когато излиза на „лов“ той лети с махов полет и рядко използва въздушните течения. Привечер се прибира да ношува в гнездото си. Моногамен вид е, създава двойка за цял живот. Гнездо си строи по непристъпни скали или входи на пещери, по изключение – върху короните на стари дървета. Строят го и двете птици. Пренасят строителните материали с човка, за разлика от другите грабливи птици, които ги носят с крака. В гнездото се намират кости от дребни животни, черупки на костенурки и др.

Хранене. Хранителния спектър е голям. Освен с мърша се храни и с дребни мишевидни гризачи, таралежи, влечуги, яйца на птици, насекоми и др. Намира храна и в сметища.

Развитие и размножаване. Брачните двойки се образуват в края на март. Женската снася обикновено до 2 белезникави яйца, изпъстрени с кафяви точки. Мътенето продължава 40 дни, като за яйцата и поколението се грижат и двамата родители. Малките се излюпват с чернокафяв пух. Младите правят първите си опити за летеене през август. Оперението на възрастни достигат постепенно за около 5 години.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43	SPEC	Ramsar	BONN	79/409
II, III	EN	EN	II	II	–	3	–	II	I

Любопитно. Египетският лешояд е един от четирите вида лешояди характерни за българската природа. Поради всеотдайните продължителни грижи, които полага за поколението си, в миналото той е бил символ на родителска обич. Почитан от египтяни, евреи и други древни народи.

Белоопашат мишелов (*Buteo rufinus* (Cretz.))

Разпознаване. При възрастните оперението на тялото е охристокафяво, а главата и опашката са по-светли, коремът е тъмен. При силна светлина и от разстояние опашката отгоре може да изглежда дори бяла. Освен светла има още две цветни форми – ръждива и тъмна. При тъмната фаза оперението на тялото и надкрилията е почти черно, а опашката и маховите пера са бели, с ясно раиране. Такова оцветяване се среща рядко при белоопашатите мишелови у нас. Младите наподобяват възрастните, но опашните пера са с черни препаски. (Сн. 28)

Размери. Общата дължина на тялото с опашката достига до 57 см. Размахът на крилата е 140 см.

Разпространение в България. С петнисто и разпокъсано разпространение в цялата страна, предимно в равнините и нископланинските райони. Среща се на височина от морското равнище до около 1000 м (по изключение – и до 1800 м). Рядко гнезди в по-високите части на Рила, Пирин и Западните Родопи. Общо гнездящите двойки у нас са около 700.

Местообитание. Открити сухи терени със степен характер, проломи, ждрела или големи скални масиви в близост до реки, блата и други влажни зони.

Поведение. Лови плячката си на повърхността. Моногамен вид, който създава брачна двойка за цял живот. Строи гнездата си в скални цепнатини или скални площадки и по-рядко по дървета в крайнини на гори. Понякога гнезди по електрически стълбове, в изоставени кариери и ерозирани земни склонове. Строежът на ново гнездо или поправка на старото е в началото на март, а при продължително затопляне и на по-ниските места – и в края на февруари. Гнездото е изградено от дребни клонки и старателно застлано с меки материали. Най-близкото разстояние между две обитатели гнезда е около 1200 м. Толерантен е към други видове гнездещи в района грабливи птици.

Хранене. Пластичен вид, който се храни с разнообразни дребни бозайници, птици, влечуги, а при нужда – и с трупове на умрели животни. Лалугерът е предпочитана храна в районите, където все още се среща.

Развитие и размножаване. Яйцеснасянето започва в началото на март до средата на април, а мътенето – в периода около снасянето на последното яйце. В благоприятни години броят на яйцата и на отгледаните малки е по-голям и достига 4–5, и като голямо изключение – до 6. На около 50–дневна възраст младите птици напускат гнездото (обикновено в началото на юли) и се придържат около него за седмица.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43	SPEC	Ramsar	BONN	79/409
II, III	VU	LC	II	II	–	3	–	II	I

Скален орел (*Aquila chrysaetos* (L.))

Разпознаване. При възрастните главата и задната част на шията са жълтеникави със златист оттенък, перата са заострени, копиевидни и образуват малка грива. Оперението по гърба е тъмнокафяво с широка неясно очертана черна ивица в края на опашката. Коремната страна е по-светла. Младите до четвъртата си година са тъмнокафяви, почти черни. Имат големи бели петна на крилата и в основата на опашката. (Сн. 27)

Размери. Това е най-едрият орел у нас (женските са по-големи). Общата дължина на тялото с опашката е до 82 см. Размахът на крилата е до 212 см.

Разпространение в България. Разпространен е петнисто, предимно в повисоките части на планините (до 2400 м надм. в.), но се среща и в някои пониски планини и хълмисти райони. Много рядко гнезди в равнинните части на страната. През последните години числеността му е стабилна, като у нас гнездят около 160 двойки.

Местообитание. Предпочита откритите планински склонове и плата с ниска и рядка горска растителност. Избягва гъстите гори и влажните зони. Обитава високите планини и обширни скални комплекси – проломи, дефилета и релефни възвишения в равнините.

Поведение. Строи гнездото в големи скални цепнатини, в предверия на малки пещери, скалисти местообитания по хребети и отвесни скали. Изграждат няколко гнезда, които използват последователно в период от 3–4 години. Основата на гнездото се състои от дебели и здрави клони, постлани с меки материали. Моногамен вид, създава брачна двойка за цял живот. Ловният му район е в радиус от 60 км. Ловува, като се издига високо във въздуха и когато открие плячка пикира спираловидно надолу. С единия крак хваща жертвата си за гърба, а с другия я улавя за главата.

Хранене. Храни се с дребни гризачи, зайци, едри бозайници с размерите на куче, птици, понякога с насекоми и влечуги, често с мърша. Дневно изяжда около 1 кг месо. Несмлените остатъци, като козина, кости, пера и други, повръща след няколко часа под формата на податки.

Развитие и размножаване. Размножителният период е от началото на май, до средата на юли. Женската снася 2 яйца в интервал от 3–4 дни, мътенето продължава до 45 дни. Когато майката напуска гнездото, за да се храни, мъжкият стои на пост и топли яйцата. Малките се излюпват покрити с бял пух. Обикновено оцелява само едно от двете малки, тъй като те се различават по големина. Още през първите дни по-едрото орле убива по-малкото. Малките напускат гнездата на около 70–80 дневна възраст. В този период те се придържат около гнездото и стават самостоятелни на 4–ри месечна възраст. Полова зрялост настъпва на 4–5 годишна възраст.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43	SPEC	Ramsar	BONN	79/409
II, III	VU	LC	II	II	–	3	–	II	I

Сокол скитник (*Falco peregrinus* Tunst.)

Разпознаване. Възрастните отгоре са сиво-черни с черни препаски на опашката, от двете страни на главата има широки и черни петна. Гърлото е бяло, гушата – кремава, останалата долна част на тялото е ръждивокафява с многобройни черни препаски. При младите оперението отгоре и петната от двете страни на главата са кафяви, а опашката е с кремави препаски. Отдолу е кремаво с едри тъмнокафяви петна, които образуват надлъжни ивици. (Сн. 29)

Размери. Общата дължина на тялото достига до 42 см. Размахът на крилата е до 102 см.

Разпространение в България. С разпръснати находища у нас, главно в планинските и полупланинските райони, макар и рядко и над горната граница на гората (до 2560 м надм. в.). В България видът е застрашен – гнездовите двойки са 120–180. В близкото минало е бил още по-рядък.

Местообитание. Обитава скалисти проломи и други скални терени с голяма денivelация и в близост до открити пространства. Често местообитанията му са разположени на оживени миграционни пътища. През есента и зимата по-често може да се наблюдават единични екземпляри или малки групи около реки и блата, в открити полета и край селища.

Поведение. Лети бързо с чести и силни удари с полуразтворени крила. Често се издига нависоко и рязко се спуска, като преминава ниско над земята. Ловува във въздуха. Гнездовият район на една двойка обхваща територия около 75 км². Строи гнездото си в скални ниши, малки пещери, изоставени стари постройки и руини, ползва и стари гнезда на други птици. Сокола скитник не прави истинско гнездо, а издълбава малка ямка на мястото, което женската е избрала за гнездене. Моногамен вид, създава брачна двойка за цял живот.

Хранене. Храни се изключително с птици.

Развитие и размножаване. Размножителният период започва в края на март. В края на април женската снася 3–4 кремави яйца изпъстрени с големи чернокафяви петна, които двойката мъти в продължение на около 30 дни. За поколението се грижат и двамата родители, когато единият ловува, другият пази гнездото. В случай на атака от друга хищна птица, те не се поколебават да я нападнат с пикиращ полет. На около 45-дневна възраст малките се покриват с пера и правят първите си опити за полет. До есента те остават при родителите си.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43	SPEC	Ramsar	BONN	79/409
II, III	EN	LC	II	I	–	3	–	II	I

Любопитно. Соколът скитник е най-бързата птица в света, при пикиращ полет развива скорост от 389 км/ч.

Планински кеклик (*Alectoris graeca* (Meisn.))

Разпознаване. Оперението при възрастните е сиво-кафяво с ръждив оттенък. Тялото отстрани е безцветно с тесни черни препаски. Коремът и подопашията са кремави. Гърлото и гушата са сивобезцветни и оградени с черна ивица, която образува огърлица. По слабините има множество тъмни пъстрини. Клюнът и краката са червени. Младите индивиди имат пухкаво оперение и неясни пъстрини. (Сн. 31)

Размери. Дължина на тялото с опашката е до 33 см. Размахът на крилата е до 50 см.

Разпространение в България. Разпространен е петнисто във всички високи планини: Рила, Пирин, Стара планина, Родопи, Витоша, Осогово и Беласица. Обитава височинния диапазон от 900 до 2500 м надм. в. Общата численост у нас възлиза на 800–1500 двойки.

Местообитание. Обитава стръмни скалисти склонове, сухи речни долини, проломи, каменисти необработваеми земи с оскъдна растителност, високопланински терени над горната граница на гората до най-високите планински върхове. През зимата се среща и по-ниско, в разредени иглолистни и широколистни гори, до около 1500 м надм. в.

Поведение. Активен е през деня, предимно рано сутрин и привечер. През останалото време си почива между скалите или по речни оврази и брегове. Катери се добре по скалите, като се закрепя и по най-малките грапавини. Бяга бързо с плътно прибрани крила и високо вдигната глава. При опасност прибягва към скалите, понякога на доста големи разстояния, излита само в краен случай. Гнездото изгражда женската, като прави плитка ямичка в земята сред храсти или високи треви, по скалисти склонове, тераси, сипеи, дефилета. През зимата живее на ята.

Хранене. Храни се главно с растителна храна – семена, плодове, зелени части на растения. Яде и дребни безгръбначни, най-вече възрастни, и ларви на насекоми – скакалци, бръмбари, мухи, пеперуди и мравки.

Развитие и размножаване. Моногамна птица е. Разпадането на зимните ята и формирането на двойки започва още в края на февруари и те се запазват задълго. През март-април мъжките заемат свои територии, в които женските изграждат гнездата си. По изключение, когато женските преобладават в полово съотношение, един мъжки може да оплоди две женски. Гнездовият период е от края на април до юни. Женската снася 8–14 ръждивокафяви яйца, които мъти сама в продължение на 24–26 дни. Семейството остава само едно денонощие в гнездото, след което го напуска и повече не се завръща. На 90–дневна възраст малките израстват напълно, а на 120 дни достигат телото на възрастните птици. Остават в ятото през есента и зимата.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43	SPEC	Ramsar	BONN	79/409
II, IV	EN	NT	III	–	–	2	–	–	II/1

Бухал (*Bubo bubo* (L.))

Разпознаване. Гръбната страна на тялото при възрастните е ръждивокафява с черни и сиви петна. „Ушите“ от пера са големи и черни, с ръждивокафяв оттенък. Подбрадието и гърлото са бели. Останалата долна част на тялото е ръждивокафява с черни надлъжни ивици, които към корема образуват вълнообразни препаски. Женските са с по-тъмна окраска и по-едри от мъжките. Младите са с по-светло и рехаво оперение. (Сн. 30)

Размери. Това е най-едрата нощна граблива птица у нас. Дължината на тялото с опашката достига до 68 см. Размахът на крилата е до 180 см.

Разпространение в България. Среща се неравномерно в цялата страна. Почест е в равнините до 300 м надм. в., но на места в планините се изкачва и до 1500 м. У нас гнездят средно 450 двойки. Разпространението му се благоприятства от наличието на изоставени каменни кариери.

Местообитание. Слабо посещавани от човека труднодостъпни места, главно в скални масиви и сипеи, пещери, крайнини на гори, разредени стари гори, често в речни долини, близо до реки.

Поведение. Нощноактивен вид, обикновено ловува по здрач и привечер. През деня спи или дреме неподвижен, а нощно време тръгва на лов. Има изключително зрение и слух. Разчита на защитната си окраска, следи внимателно приближаващият се враг и излита в последния момент, като лети в предварително набелязана посока. Придържа се към една и съща територия през цялата година. Рядко отделни птици проявяват склонност към миграция.

Хранене. Храни се основно с бозайници (60–65% от храната) и птици (30–35%), но също така с мърша, едри насекоми, риби, влечуги.

Развитие и размножаване. Моногамен вид. Брачният период започва през февруари, тогава силният глас на мъжкия често се чува при тихи лунни нощи. Гнезди в скални ниши и скални пукнатини и рядко в големи хралупи на дървета. В края на март женската снася 2–4 бели яйца на интервал от 2 до 4 дни. Мътенето продължава 35 дни. То започва след снасянето на първото яйце, затова излюпените малки са с различна възраст. По-дребните получават малко храна и често умират от глад. При излюпването си малките са покрити с бял пух, очите им са затворени. Майката не ги напуска около един месец. През това време мъжкия осигурява храна за цялото семейство. Малките започват да летят през юли. Младите стават полово зрели на втората година. Продължителността на живот е около 20 години.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43	SPEC	Ramsar	BONN	79/409
II, III	EN	LC	II	II	–	3	–	–	I

Черен бързолет (*Apus apus* (L.))

Разпознаване. Оперението е кафяво-черно. Гърлото и подбрадието са белезникаво-кремави. Оперението на младите птици наподобява това на възрастните, но е по-светло и с по-добре очертано белезникаво гърло. Крилата имат сърповидна форма и са по-дълги от тялото. Опашката е дълга и дълбоко връзана. (Сн. 33)

Размери. Общата дължина на тялото с опашката е 17 см. Размахът на крилата – 48 см.

Разпространение в България. С петнисто разпространение, обхващащо по-цялостно планинските райони (до 2000 м надм. в.) и Черноморското крайбрежие. Има множество разпръснати или групирани находища, разположени основно в Южна България. Преобладаващата част от находищата са в населени места.

Местообитание. Като цяло обитава и гнезди по различни постройки в селищата. Среща се още по скали и скални стени във вътрешността на страната и стръмни скалисти морски брегове. Рядко гнезди в иглолистни гори, в изоставени дупки на кълвачи.

Поведение. Дневноактивен вид. Прекарва значителна част от времето си във въздуха. Рядко каца по отвесни стени, скали или когато влиза в избраното за гнездене място. Ловува във въздуха. Има способността да променя внезапно височината на полета в преследване на плячка от 2 м до над 1000 м.

Хранене. Храни се с дребни летящи насекоми, предимно комари, мушици и пеперуди.

Развитие и размножаване. Моногамен вид. Обикновено женската снася 2–3 яйца, като снасянето може да се забави при застудяване на времето. Мътенето продължава около 20 дни, като взимат участие и двамата родители. Малките излитат от гнездата след около месец и половина. Гнездовият успех силно зависи и от метеорологичните условия, като сухото и топло лято благоприятства за успешно размножаване и по-голям брой излетели малки. Студеното и дъждовно време води със себе си нисък гнездови успех. При подобни условия малките изпадат в летаргия и понижават енергийните си разходи и нуждата от храна (това важи и за възрастните). На практика при лошо време бързолетите изпадат в състояние подобно на „зимен сън“, като по този начин могат да преживеят кратък период с влошени метеорологични условия. Продължителността на живот е до 10 години.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43	SPEC	Ramsar	BONN	79/409
III	–	LC	–	–	–	–	–	–	–

Любопитно. В миналото черният бързолет е бил рядък и е гнездял изключително в дивата природа. За първи път е регистриран у нас през 1886 г. Интензивното строителство на високи сгради след 1945 г. в селищата, както и на такива в планинските курорти след 1960 г. силно благоприятства разпространението му.

Черен кълвач (*Dryocopus martius* (L.))

Разпознаване. Оперението при мъжките е черно с метален блясък, с ярко червени чело, теме и тил. При женските само тилът е червен, а оперението е без метален блясък. Младите са с кафяв оттенък и червена горна част на главата, изпъстрена с черни перца. (Сн. 34)

Размери. Това е най-едрият кълвач в България. Общата дължина на тялото е до 51 см. Размахът на крилата е до 66 см.

Разпространение в България. Има петнисто разпространение в планинските части на страната – Рило-Родопския масив, Стара планина, Витоша, Осогово и др. Среща се главно в ниско- и среднопланинския пояс до 2100 м надм. в. В равнините се среща значително по-рядко. У нас гнездят 1500–3500 двойки.

Местообитание. Обитава стари широколистни, смесени и иглолистни гори и алувиални гори и храсталаци. По-рядко се среща в стари градски паркове и градини и в крайречни пояси от дървета и храсти.

Поведение. През размножителния период черният кълвач издава силни крясъци, наподобяващи мяукане на котка или крясък на мишелов. Тогава често „барабани“ силно с клон по дърветата. Двойката издълбава гнездовата камера в ствола на сухо дърво с диаметър над 40 см и на височина над 4 м. Хралупите са дълбоки до 50–60 см, с диаметър на отвора 10–12 см. По-рядко използва стари гнездови камери и хралупи за нощуване. Гнездото е без постелка. През зимата двойките се скитат из равнинни гори и обширни паркове. Тогава те не се разделят.

Хранене. Храни се с насекоми, като бръмбари корояди и техните ларви, листояди, мравки, както и със семена и плодове.

Развитие и размножаване. Размножителният период започва от средата на февруари до средата на март. Женската снася през април 3–6 гланциранобели яйца с удължено-овална форма. Мъти сама в продължение на 12–14 дни. Малките се излюпват с бледорозова кожа, без пухесто оперение. Те започват да излизат от хралупата между 24–31 дни след излюпването. В този период все още не могат да летят добре. Гнезди повторно при загуба на люпилото. В грижата за поколението участват и двамата родители.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43	SPEC	Ramsar	BONN	79/409
II, III	VU	LC	II	–	–	–	–	–	I

Любопитно. Черният кълвач играе важна роля в горските екосистеми. Той е единственият вид кълвач издълбаващ достатъчно големи хралупи, позволяващи след това заселването им от гълъб-хралупар, различни видове сови и кукумявки. Той е също и ентомофаг, който се храни с насекоми – вредители по горите.

Воден кос (*Cinclus cinclus* (L.))

Разпознаване. Окраската при възрастните е кафява, с бяло гърло и бели гърди. При младите гръбната страна на тялото е по-светлокафява, а коремната е белезникава с многобройни тъмни препаски. (Сн. 35)

Размери. Общата дължина на тялото е до 18 см.

Разпространение в България. Разпространението му обхваща изцяло по-високите части на повечето планини и частично по-ниските от тях. Среща се във височинен диапазон от 200 до 2800 м. В низините има разпръснати и изолирани находища. Числеността му у нас е стабилна и възлиза на около 20 000 индивида.

Местообитание. Обитава влажни зони около различни водоеми, по поречия на планински реки и потоци, язовири, езера. През зимата слиза ниско в предпланинските райони.

Поведение. Дневноактивен вид е. Прелита над водата в търсене на храна, която улавя под водата, на повърхността или по брега на водоема. Често може да бъде видян да почива кацнал на някоя скала във водата. Осигуряването на храна му отнема 2/3 от активния ден. Къпе се в малки вировете, където се гмурка и улавя плячката си, движи се добре дори срещу течението на водата, като активно си помага с крилата. Гнезди в дупки между скали, в скални цепнатини, по отвесни брегове, в корени на дървета. Разполага гнездото си винаги в непосредствена близост до водната повърхност, обикновено на височина от 0,5 до 3,5 м. Понякога гнездото е по мостове, баражи, сгради и други съоръжения. В направата му участват и двете птици.

Хранене. Храни се с безгръбначни животни, най-често с насекоми – едnodневки, водни кончета, твърдокрили, също с мекотели и ракообразни, по-рядко с рибки.

Развитие и размножаване. Размножителният период започва през февруари и се изразява, чрез брачни игри. През март женската снася 4–7 бели яйца, които мъти сама в продължение на 15–19 дни. През това време мъжкият винаги се намира в близост до гнездото. Малките се излюпват в продължение на 10–12 часа. При тяхното изхранване по-активно участие взема женската. След три седмици първото поколение напуска гнездото, като възрастните птици още няколко дни продължават да хранят малките по бреговете на потока. У нас водният кос мъти два пъти годишно. Няколко дни след като малките от първото люпило започнат да се хранят самостоятелно, женската се заема с „ремонта“ на гнездото. След това снася нови 4–5 яйца. В края на есента и началото на зимата семейството напуска гнездото.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43	SPEC	Ramsar	BONN	79/409
III	–	LC	–	–	–	–	–	–	–

Имелов дрозд (*Turdus viscivorus* (L.))

Разпознаване. При всички възрасти и сезони оперението отгоре е кафяво, отдолу – по-светло и изцяло изпъстрено с големи черни петна. Крилата отдолу са бели. При женските подбрадието и гърлото са без петна. (Сн. 36)

Размери. Най-едрият наш дрозд. Общата дължина на тялото с опашката достига до 27 см. Размахът на крилата – до 48 см.

Разпространение в България. Среща се изцяло в планинската част на страната (включително по-ниските планини), до горната граница на гората. Изкачва се до 2200 м надм. в.

Местообитание. Обитава иглолистни, широколистни и смесени гори с гъст подлес. Среща се около реки и потоци, горски крайнини и поляни, открити местообитания, равнини, обработваеми земеделски площи, населени места. У нас е постоянен вид, като през зимата извършва вертикални миграции и може да бъде видян в паркове, градини и обработваеми площи.

Поведение. Дневноактивен вид. Лети с бързо размахване на крилата, след което ги прибира и планира продължително. Търси храна на земната повърхност, като разравя почвата. Гнезди изключително в гори. Гнездото си изгражда по дърветата, като женската го строи сама. Изградено е от клонки, мъх, а отвътре е постлано с меки материали.

Хранене. Храни се с насекоми, червеи, охлюви, плодове и семена на растения, по-рядко улавя малки жаби и дребни гущери.

Развитие и размножаване. Размножителният период започва през април. Птиците се групират по двойки, не създават колонии, а двойките се отделят самостоятелно. Гнездата им се разполагат на 15–100 м едно от друго, като обикновено се намират много близо до ствола на дървото, в средно високи клони. Направата на гнездото отнема на женската до 8 дни. Тя снася 3–5 яйца, които мъти предимно сама в продължение на около две седмици. Малките остават в гнездото 15 дни. За поколението се грижат и двамата родители. В края на май или началото на юни, малките правят първите си опити за летене. Периодът в който се учат да летят е 12–15 дни. Напълно самостоятелни стават след две седмици. У нас имеловият дрозд отглежда до две поколения годишно.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43	SPEC	Ramsar	BONN	79/409
III	–	LC	–	–	–	–	–	–	–

Любопитно. Семената с които се храни имеловият дрозд, полепват по клюна и краката му. По този начин той спомага за разселването на различни растения.

Син скален дрозд (*Monticola solitarius* (L.))

Разпознаване. Окраската на мъжките е тъмносиня с черни крила и опашка, при женските гръбната страна на тялото е кафява, гърлото е ръждивочервено, а останалото оперение – кафяво с люсповидни петна. Младите имат окраската на женските. (Сн. 32)

Размери. Общата дължина на тялото достига до 20 см.

Разпространение в България. Среща се петнисто и разпръснато, основно в най-южните и топли части на страната. В Северна България гнезди само при Каварна и във Врачанска планина. Находищата му са разположени на 100–350 м надм. в., но по изключение и до около 1000 м. Максималният брой на гнездящи двойки у нас е 450.

Местообитание. Обитава проломи, дефилета, карстови терени, сухи каменисти склонове, широки планински долини, каменливи брегове и крайморски склонове, в съчетание с храстова растителност.

Поведение. Дневноактивен вид е. Много жив и подвижен. Често пъти каца по скали, камъни или по върховете на дървета и храсти. Ловува в полет или на земната повърхност – когато забележи плячка се спуска и я улавя. Гнезди в скални ниши, цепнатини, кухини между камъните и др., обикновено на 2–3 м от земната повърхност. Гнездото е масивно и изградено от трева, клонки, мъх и постлано с меки материали. Строи го само женската. Мигриращ и скитащ вид, който рядко зимува у нас.

Хранене. Храни се с насекоми и техните ларви, по-рядко улавя дребни влечуги (гущери, малки по размери змии).

Развитие и размножаване. Размножителният период започва през април. През този период мъжките демонстрират своите певчески способности. Пяят близо до гнездото, най-интензивно сутрин и привечер. В началото на май женската снася 3–7 зеленосинкави яйца, които мъти предимно сама в продължение на 12–13 дни. През това време мъжкият се придържа в близост до гнездото. За поколението се грижат и двамата родители, които хранят малките си усилено в продължение на 18 дни. Около двадесетия ден след излюпването, малките правят първите си сполучливи опити за летене. Възрастните продължават да се грижат още няколко дни за малките, след като те са напуснали вече гнездото. У нас синият скален дрозд може да има до две поколения годишно.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43	SPEC	Ramsar	BONN	79/409
II, III	VU	LC	II	–	–	3	–	II	–

Любопитно. Синият скален дрозд е красива и полезна насекомоядна птица, унищожаваша множество вредни насекоми и техните ларви.

Скалолазка (*Tichodroma muraria* (L.))

Разпознаване. Оперението по горната страна на тялото е пепелявосиво, крилата и плещите са червени с бели петна по маховите пера. Опашката е черна с белезникава ивица на върха. Гърлото и гушата през лятото са черни, а през зимата – бели. При мъжките гърлото е бяло, а черното петно е само до предната част на гърдите. Младите са със сиво оперение и червени крила. (Сн. 37)

Размери. Общата дължина на тялото с опашката достига до 17 см.

Разпространение в България. Има ограничено разпространение у нас в зависимост от наличието на скалисти райони със специфично изложение и микроклимат. Среща се в средно- и високопланинския пояс на Рила, Пирин, Родопи и Централна Стара планина. Гнезди на 800–2500 м надм. в., в редки случаи и по-ниско. Гнездящите двойки у нас са около 400.

Местообитание. Обитава скални терени по планините, като предпочита отвесни стени, скални чукари, каменисти долини над горната граница на гората. Често намира подходящи убежища до планински хижи, трафопостове и метеорологични станции.

Поведение. Активна е предимно сутрин и преди обяд. Живее поединично. Храната си събира подскачайки по отвесните скали с полуотворени крила. За скалната повърхност се закрепва с острите си нокти. През есенно-зимния период извършва вертикални миграции и скитания към ниско разположени скалисти райони. Гнезди в дълбоки и добре защитени укрития по отвесни скали, пещерни входове, по-рядко в зидове на постройки (хижи, заслони и др.). Гнездото е изградено от фини сламки, клончета и мъх, застлано е с перца и косми.

Хранене. Храни се с дребни насекоми, яйцата и ларвите им, които събира по цепнатините на скали.

Развитие и размножаване. Гнездовият период започва през май. Мъжкият издава мелодични и повтарящи се звуци за да привлече женската. Женската снася от 3 до 6 яйца, бели с тъмни шарки в тъпия им край. Мътенето продължава около 14 дни. Малките са слепи и покрити с бял пух. В продължение на около 3 седмици за тях се грижат и двамата родители. След около 4 седмици малките напускат гнездото. До есента семейството се движи заедно.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43	SPEC	Ramsar	BONN	79/409
II, III	VU	LC	II	–	–	–	–	–	–

Любопитно. Скалолазката обитава недостъпни места и е трудна за наблюдение и изучаване. Когато стои на скалата, със сивия си и черен цвят, може да не бъде забелязана. Когато се мести обаче, разперва широките си и заоблени крила, ефектно оцветени в червено, черно и бяло.

Жълтоклюна гарга (*Pyrhocorax graculus* (L.))

Разпознаване. Възрастните имат черно оперение със синьо-зелен метален блясък. Клюнът е къс и яркожълт, слабо извит надолу, краката са тъмночервени. Младите са с по-матова окраска, с оранжеви крака и сиво-жълт клюн. (Сн. 38)

Размери. Общата дължина на тялото с опашката е 38 см.

Разпространение в България. Среща се във високите скалисти части на Стара планина, Рила, Пирин, Осогово и в по-ниски карстови терени. Гнезди обикновено между 1300 и 2600 м надм. в., но понякога слиза и много по-ниско – до 150 м надм. в. Предполагаемата численост на двойките у нас е около 2000.

Местообитание. Обитава скалисти райони в субалпийския и алпийския пояс. Гнезди изключително в пещери или пропасти в карстови райони.

Поведение. Активна е предимно сутрин. Лети в ято към открити пространства в търсене на храна – поляни, обработваеми площи и пустеещи земи. През обедните часове почива и храносмила. В случай, че се появи заплаха от хищна птица, ятото атакува с остриите си клюнове от всички страни противника. Храни се групово, което често води до ожесточени битки. След като плячката се подели между групата, тогава отново настъпва спокойствие. Постоянна птица, която не обича да сменя района си. Напуска го само през студените зими с обилни снеговалежи. Тогава извършва вертикални миграции, като слиза по-ниско в планината. Издава пискливи крясъци, рядко мелодични подсвирквания. Гнездата си разполага в скални ниши, широки цепнатини и малки пещери. Те са широки, плоски, изградени от тънки клонки и застлани с трева.

Хранене. Всеядна е. Храни се с насекоми (бръмбари, скакалци, гъсеници), охлюви, червеи, влечуги (гуцери), семена, плодове и др. По-рядко с мърша. Събира и хранителни остатъци край хижите.

Развитие и размножаване. Размножителният период започва през май. Гнездят на колонии, различни по големина. Гнезденето не е синхронизирано. Докато едни се размножават, други снасят яйцата си, трети мътят, а някои вече отглеждат поколение. Женската снася 3–5 белезникави яйца, които мъти сама в продължение на 17–18 дни. Малките израстват напълно и започват да летят след 35–40 дни.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43	SPEC	Ramsar	BONN	79/409
II, III	VU	LC	–	–	–	–	–	–	–

Любопитно. Жълтоклюната гарга е волен обитател на планините, но ако бъде уловена като малка лесно може да бъде опитомена. Поради любопитния си нрав и склонността да събира лъскави предмети, гаргата е способна да предизвика пожар, като пренася с клюна си въгленчета в гнездото.

**Списък на бозайниците, срещани се в
Природен парк Врачански Балкан**

	Разред	Насекомоядни	Insectivora
1		Белогръд таралеж	<i>Erinaceus concolor</i>
2		Къртица	<i>Talpa europaea</i>
3		Обикновена кафявозъбка	<i>Sorex araneus</i>
4		Малка кафявозъбка	<i>Sorex minutus</i>
5		Малка водна земеровка	<i>Neomys anomalus</i>
6		Голяма белозъбка	<i>Crocidura leucodon</i>
7		Малка белозъбка	<i>Crocidura suaveolens</i>

	Разред	Прилепи	Chiroptera
8		Голям подковонос	<i>Rhinolophus ferrumequinum</i>
9		Малък подковонос	<i>Rhinolophus hipposideros</i>
10		Южен подковонос	<i>Rhinolophus euryale</i>
11		Подковонос на Мехели	<i>Rhinolophus mehelyi</i>
12		Подковонос на Блази	<i>Rhinolophus blasii</i>
13		Голям нощник	<i>Myotis myotis</i>
14		Остроух нощник	<i>Myotis blythii</i>
15		Бехщайнов нощник	<i>Myotis bechsteinii</i>
16		Натереров нощник	<i>Myotis nattereri</i>
17		Трицветен нощник	<i>Myotis emarginatus</i>
18		Мустакат нощник	<i>Myotis mystacinus</i>
19		Златист нощник	<i>Myotis aurescens</i>
20		Нощник на Алкатое	<i>Myotis alcathoe</i>
21		Дългопръст нощник	<i>Myotis capaccinii</i>
22		Кафяв дългоух прилеп	<i>Plecotus auritus</i>
23		Сив дългоух прилеп	<i>Plecotus austriacus</i>
24		Ръждив вечерник	<i>Nyctalus noctula</i>
25		Кафяво прилепче	<i>Pipistrellus pipistrellus</i>
26		Прилепче на Сави	<i>Hypsugo savii</i>
27		Полунощен прилеп	<i>Eptesicus serotinus</i>
28		Двуцветен прилеп	<i>Vespertilio murinus</i>
29		Пещерен дългокрил	<i>Miniopterus schreibersii</i>

	Разред	Гризачи	Rodentia
30		Катерица	<i>Sciurus vulgaris</i>
31		Обикновен сънливец	<i>Glis glis</i>
32		Горски сънливец	<i>Dryomys nitedula</i>
33		Лешников сънливец	<i>Muscardinus avellanarius</i>
34		Обикновена горска мишка	<i>Sylvaemus sylvaticus</i>
35		Жълтогърла горска мишка	<i>Sylvaemus flavicollis</i>

- 36 Полска мишка
 37 Домашна мишка
 38 Черен плъх
 39 Сив плъх
 40 Обикновена полевка
 41 Подземна полевка
 42 Снежна полевка
 43 Ръждива горска полевка
 44 Воден плъх
 45 Сляпо куче

Разред Зайцевидни

- 46 Див заек

Разред Хищници

- 47 Язовец
 48 Видра
 49 Невестулка
 50 Черен пор
 51 Белка
 52 Вълк
 53 Чакал
 54 Лисица
 55 Дива котка

Разред Чифтокопитни

- 56 Дива свиня
 57 Благороден елен
 58 Сърна

- Apodemus agrarius*
Mus musculus
Rattus rattus
Rattus norvegicus
Microtus arvalis
Microtus subterraneus
Chionomys nivalis
Clethrionomys glareolus
Avicola terrestris
Nannospalax leucodon

Lagomorpha

- Lepus capensis*

Carnivora

- Meles meles*
Lutra lutra
Mustela nivalis
Mustela putorius
Martes foina
Canis lupus
Canis aureus
Vulpes vulpes
Felis silvestris

Artiodactyla

- Sus scrofa*
Cervus elaphus
Capreolus capreolus

Малък подковонос (*Rhinolophus hipposideros* (Bechst.))

Разпознаване. Козината по гръбната страна на тялото варира по окраска, но като цяло е сивокафява, а по коремната е сивкавобелезникава. Крилните мембрани и ушите са светлокафяви. Крилата са широки, а ушите са големи и заострени. (Сн. 43)

Размери. Един от най-дребните прилепи у нас и най-дребен от групата на подковоносите. Дължината на тялото е 35–44 мм. Теглото е 5–9 г.

Разпространение в България. Разпространен е в цялата страна. Това е вторият най-често срещан вид прилеп у нас (след големия подковонос). Установени са над 270 негови находища. В планините е намиран на височина до 1600 м.

Местообитание. Пещерен вид е. Придържа се към богати на растителност карстови райони, разредени гори, паркове, храсталаци, среща се и в населени места.

Поведение. Полетът му е бавен, но в същото време е много маневрен. Лети на около 2–5 м над земята. Ловува близо до убежищата, около гори, храсталаци, речни брегове обрасли с растителност, над самата вода, около скали. Излита веднага, след като слънцето залезе. През лятото мъжките и женските живеят поотделно. Летните убежища са разнообразни – различни постройките (мазета, тавани), пещери, галерии, скални струпвания и др. Зимният сън е от октомври до април в пещери и изкуствени галерии. Предпочита най-вътрешните им части, където температурата е 5–9°C. Зимува поединично или на редки групи. Събужда се от зимен сън през март или април, в зависимост от температурата. Стационарен вид е – прелетите между зимните и летните убежища обикновено не надвишават 15 км.

Хранене. Храни се с дребни насекоми (комари, мушици, пеперуди, мрежокрили).

Развитие и размножаване. Копулацията се извършва през пролетта, есента, но също и през зимата. Бременността трае около 10 седмици. Формира размножителни колонии (състоящи се от женски индивиди) през май–юни, най-често в постройките. Ражда по едно голо и сляпо малко сравнително късно, между юни и юли. То тежи само 2 г, развива се бързо и след около седмица проглежда. След 3–4 седмици започва да лети. Става самостоятелно на 6–8 седмици. Полова зрялост достига на 1–2 годишна възраст. Продължителността на живот е до около 20 години, но средно живее по 3–4.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43	BONN	EUROBATS
II, III	–	LC	II	–	II, IV	II	*

Любопитно. Прилепите са единствените бозайници способни на активен полет. При тях предните крайници са видоизменени в криле. На територията на Природен парк Врачански Балкан освен малкия подковонос, се срещат още 21 вида прилепи. Това е повече от половината биологично разнообразие на прилепна фауна за цяла България.

Южен подковонос (*Rhinolophus euryale* Blas.)

Разпознаване. Гръбната страна на тялото е сивокафява, понякога с лек червеникав оттенък. Коремната страна е сивобяла или жълтобяла. Зоната между коремната и гръбната страна не е рязко разграничена. Козината е пухкава, със белезникава до светлосива основа. Носните израстъци и устните са светлокафяви, а ушите и крилните мембрани – светлосиви. Крилата са широки. (Сн. 44)

Размери. Този подковонос е със средни размери. Дължината на тялото му е между 43 и 58 мм. Теглото е 8–17 г.

Разпространение в България. Най-широко разпространеният и най-многоброен от трите вида „средни“ подковоноси на територията на страната. Обикновено се среща на надморска височина от 0 до 1000 м, но има и по-високи зимни убежища. В Пирин е намиран до 1700 м надм. в.

Местообитание. Обитава гористи равнинни карстови райони в близост до вода. Почти изцяло е свързан с пещерите, но в некарстови райони през лятото се заселва и в постройките.

Поведение. Във връзка с размножаването формира летни колонии. Много социално животно е, но ловува и самостоятелно. Понякога образува колонии в пещерите от 50–300 индивида. Често съжителства и с други пещерни видове прилепи. През зимата обикновено се среща в смесени колонии. Заселва се в най-топлите части на пещерите, където температурата е 10–12°C. По време на зимен сън (хибернация) тялото не е напълно обвито от крилните мембрани. Най-дългите му регистрирани придвижвания не надвишават 140 км.

Хранене. Храни се главно с нощни пеперуди и други дребни насекоми.

Развитие и размножаване. Размножителният период обикновено е в края на пролетта. Женските образуват размножителни колонии от няколко десетки до 2000 индивида. Бременността трае около седем седмици. Женската ражда едно малко, веднъж годишно. Малките бозаят от майка си. Готови са за полет на около триседмична възраст. Полова зрялост достигат когато навършат 2 години.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43	BONN	EUROBATS
II, III	VU	NT	II	–	II, IV	II	*

Бехщайнов нощник (*Myotis bechsteinii* (Kuhl))

Разпознаване. Гръбната страна на тялото е матовокафява. Основата на космите е лъскаво червеникавокафява. Коремната страна на тялото е бледосива. Лицето е голо, розово, муцуната е червеникавокафява. Ушите и мембраните са сивокафяви. Ушите са много дълги и не се сливат в основите си. (Сн. 45)

Размери. Среден по размери нощник. Дължината на тялото е 43–55 мм. Теглото е 7–18 г.

Разпространение в България. Макар и рядък, видът се среща почти из цялата страна, главно с единични екземпляри. Най-високо установеното находище е на 2500 м надм. в. в Пирин, но най-често живее в диапазона между 100 и 500 м.

Местообитание. Типичен обитател е на старите широколистни гори, но също може да бъде срещнат и в смесени гори и паркове. В горски масиви с постоянен водоем, числеността на популациите е най-висока.

Поведение. През лятото обитава почти само хралупи на дървета, и по-рядко жилищни постройки и пещери. Единични индивиди живеят в хралупи на дървета на 0,7–5 м височина от земята. Колонии са установявани само в по-стари дървета на височина 5–12 м. Мъжките живеят най-често поединично, а женските – на малки групи (от 5–10 индивида) или колонии (от 10–30 индивида). Женските са изключително привързани към района на хралупата където са родени. Често сменя убежището си, дори когато е с малки. Причината за това вероятно са многото паразити. Излита след залез и ловува сред дърветата. Индивидуалният ловен участък е малък. Зимува в пещери и галерии с висока температура и влажност, като виси поединично или на малки групи. Стационарен вид е, който рядко извършва по-големи миграции (максимално до 60 км).

Хранене. Храни се с нелетящи насекоми и други дребни безгръбначни, които улавя по листата на дървета и храсти.

Развитие и размножаване. От края на август до края на септември, бехщайновите нощници (около 90% мъжки индивиди, 10% женски) се струпват по входовете на пещери или изоставени минни галерии, с цел намиране на партньори. Копулацията се извършва между есента и пролетта. В средата на май започва формирането на размножителни колонии, които представляват групи от мъжки, бременни женски и млади индивиди. През юни женската ражда едно малко, в хралупа на дърво, което кърми около 3 седмици. Мъжките напускат колониите и те се разпадат. Максималната продължителност на живот е 21 години.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43	BONN	EUROBATS
II, III	VU	NT	II	–	II, IV	II	*

Трицветен нощник (*Myotis emarginatus* (Geoff.))

Разпознаване. Космите на гърба са трицветни – в основата си са сиви до черни, по средата – жълтеникави, а върховете са наситено червеникавокафяви до златистокафяви. Коремната страна на тялото е жълтеникавосива. Козината е гъста, на места подобна на вълна. Муцуната е червеникавокафява, а ушите и мембраните са по-тъмно сивокафяви. Външният ръб на ухото е с ясно проявена изрезка в горната си част. (Сн. 46)

Размери. Среден по размери прилеп. Дължината на тялото е 41–53 мм. Теглото е 6–15 г.

Разпространение в България. Среща се в цялата страна. Най-много колонии са установени в нископланинския пояс (до 400–500 м надм. в.). Единични индивиди са регистрирани до около 1600 м надм. в. в Централна Стара планина, 1550 м в Рила, 1560 м в Западни Родопи.

Местообитание. Обитава карстови райони, паркове и градини. Крие се в пещери, тавани на жилищни постройки и по-рядко в изкуствени минни галерии. В населените места се заселва често в кубета на църкви и джамии.

Поведение. Лети сред редки корони на дървета или малко над тях. Може да ловува в продължение на два часа, тъй като има висока летателна активност. Летните убежища трябва да бъдат с температура около 36–40°C. Живее в колонии, понякога и с други видове прилепи. Зимните леговища обикновено са в пещери (или в минни галерии) и са с температура 5–10°C. Зимува поединично или на малки групи. У нас са установени само 4 случая на зимуване. Води сравнително уседнал начин на живот. Най-дългите миграции са на разстояние от 100 км. Придвижването обикновено не надхвърля 40 км.

Хранене. Храни се с паяци, мухи, мрежокрили и пеперуди, които улавя в полет по повърхността на листата на дървета и храсти.

Развитие и размножаване. Копулацията е в края на лятото. На следващата година, през май, женските формират размножителни колонии. Броят на прилепите в тях достига до 500–1000 индивида. Женските раждат по едно малко, през юни. Самостоятелни полети на млади индивиди са регистрирани през втората половина на юли. Преди средата на август, скоро след като всички малки могат да летят, колонията напуска убежището и се разпада. Членовете ѝ се заселват в други близки или по-далечни укрития. Продължителността на живот е до около 20 години.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43	BONN	EUROBATS
II, III	VU	LC	II	–	II, IV	II	*

Любопитно. Трицветният нощник е един от видовете наши бозайници важни за опазване. Той е един от двата вида прилепи, включени още в първото издание на Червената книга на България, от 1985 година.

Сив дългоух прилеп (*Plecotus austriacus* (Fisch.))

Разпознаване. Гръбната страна на тялото е сива с кафеникави нюанси. Основата на космите е тъмна до черна. Коремната страна на тялото е по-светлосива, а космите в основата са черни. Главата е тъмносива с шоколадовокафява до черна муцуна. Има добре изразени уши – значително по-дълги и добре развити, отколкото при другите видове прилепи. Дължината им достига 31–41 мм, а цветът им е тъмен до черен. Крилата са широки. Много прилича на кафявия дългоух прилеп *Plecotus auritus* (L.), от който може да бъде разграничен само от специалист. Разпознат е като самостоятелен вид сравнително скоро (през 60-те години на XX в.). (Сн. 47)

Размери. Дължината на тялото е 40–55 мм. Теглото е 7–16 г.

Разпространение в България. Често срещан вид в цялата страна, главно в ниските райони, до 1400 м надм. в.

Местообитание. Обитава открити места със степен характер, селскостопански райони, долини на реки, селища. Най-многоброен е в ниските части на страната. Предпочита карстови терени.

Поведение. Живее поединично или на малки групи. Мъжките ревностно пазят територията си. През лятото се крие в хралупи, под кората на стари дървета или под покривни пространства. Полетът му е бавен и маневрен. Ловува в открити местности в близост до убежището си, като лети на височина 2–5 м. Често може да се види в градски паркове и около улични лампи. Ловува и насекоми пълзящи по скали или клони на дървета. След улавяне на плячката си най-често се връща в убежището, където я изяжда увиснал. Зимува в пещери с температура 2–6°C, като през това време често се мести в границите на самата пещера или дори сменя пещерите. Не извършва големи миграции – до 60 км. Често отделни екземпляри са намирани в продължение на години в едни и същи убежища.

Хранене. Храни се предимно с нощни пеперуди със средни и големи размери. В менюто влизат още мухи, комари, бръмбари и други насекоми.

Развитие и размножаване. Размножителният период настъпва през есента. След копулацията женските се събират на групи от по 10–20 екземпляра. Към средата на юни женската ражда най-често по едно и много рядко по две малки. Полова зрялост при мъжките настъпва на около едногодишна възраст, а при женските на 2–3 годишна. Продължителността на живот е около 14 години, като женските са по-дълголетни.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43	BONN	EUROBATS
II, III	–	LC	II	–	IV	II	*

Катерица (*Sciurus vulgaris* L.)

Разпознаване. Оцветяването на гръбната страна на тялото варира от червеникаво или жълтеникаво, до тъмнокафяво и черно. От двете страни на главата окраската е сива. Коремната страна е бяла. Цветът на тялото се изменя в зависимост от сезона, чрез периодично линеене. Козината през лятото е потънка и светла, а през зимата е по-дебела и тъмна. Опашката е рунтава. През зимата на върховете на ушите се появяват кичури от по-дълги косми. (Сн. 48)

Размери. Дължината на тялото с опашката е до 40 см. Теглото е 230–450 г.

Разпространение в България. Широко разпространена е в цялата страна.

Местообитание. Обитава иглолистни и широколистни гори, като в планините достига до горната граница на гората. Навлиза и в населени места и предградия, където обитава паркове, градини и други подходящи зелени площи.

Поведение. Дневноактивен вид е. Прекарва по-голямата част от времето си по дърветата. Изгражда гнезда от клони върху чаталести разклонения на дърветата. Понякога обитава хралупи, използва и стари гнезда на врани. Строи едно основно и няколко допълнителни гнезда. Те приличат на птичи, но се различават от тях по това, че отворът е разположен от долната страна. На земята се чувства несигурно. Придвигва се на къси разстояния със скокове. Прави хранителни запаси от семена и ядки. Често запасите се допълват от гъби закачени по клони, където те изсъхват. Не спи зимен сън, но през студентите дни не се отдалечава на големи разстояния от хралупата си.

Хранене. За храна използва семена от шишарки на иглолистни дървена, жълди, орехи, лешници, пъпки. В менюто ѝ влизат още горски плодове (къпини, малини), филизи, кората на някои дървета, лишеи, понякога гъби. Макар и рядко се храни с яйца на птици и техните малки, насекоми и др.

Развитие и размножаване. Периодът на разгонване е от декември до юни, но най-често копулацията е от януари до март. Брачният период се изразява с игри, като мъжкият и женската се гонят по клоните на дърветата. Бременността трае около 38 дни. Женската ражда 2–6 малки, като използва хралупести дървета. Малките се раждат голи и слепи, а очите им се отварят след около месец. Бозаят около два месеца, след което стават напълно самостоятелни. Полова зрялост настъпва след шест месеца.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
–	–	LC	III	–	–

Любопитно. Катерицата използва отличното си обоняние за да намери хранителните си запаси, които е натрупала през есента. Част от тях обаче остават неизползвани и могат да поникнат през идната пролет. Така тя спомага за разпространението на семената на дървета и храсти и възобновяването на гората.

Горски сънливец (*Dryomys nitedula* (Pall.))

Разпознаване. Окраската му е твърде изменчива. Гръбната страна на тялото е от интензивно сиво-жълтеникаво-кафява, с ръждив оттенък, до сиво-жълта, по-тъмна или по-бледа. Младите са по-сивкави. Коремната страна е светла. През окото до основата на ухото преминава къса черна ивица. Ушите са къси и заоблени. Опашката отгоре е сива, а краят ѝ е беззънък; отдолу е бледосива. Тя е покрита с дълги косми. (Сн. 49)

Размери. По-дребен е от обикновения сънливец. Общата дължина на тялото с опашката е до 21 см. Теглото е 17–40 г.

Разпространение в България. Разпространен е в цялата страна. Среща се от морското равнище до горната граница на гората.

Местообитание. Обитава главно широколистни, смесени и иглолистни гори и техните околности. Среща се също и по скалисти места, храсталаци и дори пясъчни дюни.

Поведение. Нощен вид е, но през размножителния сезон е доста активен и може да се види и през деня. Много добре е приспособен за катерене. Дългата опашка му служи за баланс при скачане или при движение по тънки клони. При безпокойство издава цвърчащи или съскащи звуци. Строи кълбовидни гнезда от треви и тънки клони, върху храсти, обикновено на височина около 1–2 м. Понякога се заселва в хралупи, стари гнезда на птици или катерици. Копае сам дупки в земята, където устройва зимното си леговище. Спи зимен сън (от октомври до април), като преди него се подготвя, трупайки мазнини в тялото си.

Хранене. През лятото се храни предимно с дребни безгръбначни (чевеи, пеперуди, бръмбари и др.), понякога и с яйца на птици. През есента яде главно дъбови и букови жълъди, орехи и плодове.

Развитие и размножаване. Размножителният период е от април до август и е свързан със специални ритуали (маркиране на територии, борби между мъжките, издаване на специфични звуци по време на копулацията). Образува временни двойки, които се разпадат в началото на бременността. Бременността трае 23–25 дни. Женската ражда в построено от нея гнездо 2–6 малки, веднъж годишно. Малките се раждат слепи, голи и безпомощни. Развитието им протича сравнително бързо и те стават самостоятелни след 4–5 седмици. Не след дълго започват разселване в търсене на собствена територия. В по-топли места, може да не спи зимен сън и дава по 2–3 поколения на година. Полова зрялост настъпва след първата зима. Продължителността на живот в природата е до около 4 години.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
II	–	LC	III	–	IV

Любопитно. Горският сънливец губи лесно част от кожата на опашката си и дори прешлени от нея. Това е механизъм, за защита от хищници, който му помага да избяга.

Лешников сънливец (*Muscardinus avellanarius* (L.))

Разпознаване. Гръбната страна на тялото е жълто-кафява, особено ярка в областта на бузите, предната част на челото и ушите. Коремната страна е преобладаващо бледожълто-охриста, като в предната част е почти бяла. Очите са големи и черни. Ушите са къси и заоблени. Опашката е едноцветна и покрита с къси косми. Има добре развити възглавнички на стъпалата, които много подпомагат катеренето.

Размери. Дължината на тялото с опашката достига до 16 см. Теглото е 15–40 г.

Разпространение в България. Среща се главно в планинските райони на Западна България. Изкачва се до горната граница на гората. В ниските части на страната е по-рядък. Предполага се, че глобалното затопляне на климата напоследък допълнително ограничава разпространението му.

Местообитание. Обитава широколистни и смесени гори с богат подлес. Среща се в крайнините на гори, храсталачни места, както и в клекови формации.

Поведение. Активен е през нощта. Бързоподвижен е, катери се, скача и тича с лекота. Прекарва по-голямата част от времето си сред клоните на дървета или храсти в търсене на храна, по-рядко може да се види на повърхността. Опашката му служи за баланс при скачане или движение по дървета и храсти. Живее поединично. Строи кълбовидни гнезда от треви и тънки клони сред лески, малинови и къпинови храсти, обикновено на височина 1–2 м. Прави по няколко летни гнезда, като ги използва последователно: първото използва като леговище, второто за размножаване, третото за зимен сън. Когато е обезпокоен напуска веднага гнездото, но остава в близост. В края на есента, когато натрупа достатъчно мазнини необходими за зимния сън, се оттегля в зимовището. То може да бъде под земята, на повърхността или в корените на дърветата. Ако зимата е много студена не може да я преживее и умира.

Хранене. Храни се предимно с растителна храна – семена и плодове (лешници, малини), филизи, пъпки. По-рядко яде дребни безгръбначни, като насекоми.

Развитие и размножаване. Размножителният период е от април до август. Бременността продължава около 25 дни. Женската ражда веднъж-два пъти в годината, най-често 3–5 малки. Гнездата в които отглежда малките си са около два пъти по-големи от обикновените. Малките се раждат голи и слепи, проглеждат на 18-ия ден и стават самостоятелни на петата седмица. Те остават с майка си до десетия месец от раждането. Продължителността на живот е около 4 години.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
II, III	–	LC	III	–	IV

Любопитно. Присъствието на лешниковия сънливец може да се установи по следите оставени от изядените от него лешници. Животното издълбава окръжност с резците си от страни на черупката, за да извади нейното съдържание. Около самата окръжност ясно личат вълнообразни гънки, сякаш оставени от развъртяна гайка.

Снежна полевка (*Chionomys nivalis* (Mart.))

Разпознаване. Гръбната страна на тялото е от бледо- до тъмносива. Коремната страна е по-светла – оцветена е в беззникаво-сиво. Опашката е едноцветна (беззникава). Козината е гъста. Ушите са къси и заоблени. Очите са кръгли и черни. Отличава се от другите полевки по дългите мустачки на муцуната, по по-дългите си уши, по по-дългата си опашка и по големите, силно изпъкващи мазоли на лапите.

Размери. Едра полевка със сравнително дълга опашка (около половината от дължината на тялото). Общата дължина достига до 18 см. Теглото е 40–66 г.

Разпространение в България. Среща се главно в средно- и високопланинския пояс, обикновено над 900 м надм. в. Най-ниско разположеното находище е на 240 м надм. в. (Черепиш), а най-високото – на 2900 м (в Рила около вр. Мусала).

Местообитание. Видът е петрофилен. Обитава изключително скалисти местообитания, като за убежища използва дълбоки цепнатини в скалите, подземни кухни и др. Среща се и в скалисти места между дърветата в смърчови, борови и букови гори. Понякога навлиза в хижи и изоставени заслони.

Поведение. Денонощно активен вид е. Не се плаши лесно и може да бъде видяна да събира храна или да се припича на слънце. Живее в малки, разпръснати популации. Не извършва големи миграции. Прави гнездата си в кухни и процепа между скалите. Копае къси тунели в които трупа хранителни запаси. В гнездото има и отделно помещение за тоалетни нужди. При студено и влажно време остава в убежището си. Не спи зимен сън.

Хранене. Храни се изключително само с растителна храна – стъбла и листа на тревисти растения и по-рядко с горски плодове (малини).

Развитие и размножаване. Размножителният период е от април до август, като продължителността му зависи от надморската височина. Бременността трае около 21 дни. Женската може да има две, понякога и три поколения годишно. Тя ражда най-често 2–4 малки (с тегло 3–4 г), които проглеждат на 13-ия ден. Те стават самостоятелни на третата седмица, след което напускат гнездото. Мъжките стават полово зрели след презимуване, докато някои женски, родени по-рано съзряват още същата година. Продължителността на живот е до 2–3 години, като женските живеят по-малко.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
–	–	LC	III	–	–

Любопитно. Петнистото разпространение на снежната полевка в планините на Европа е причина за наличието на множество изолирани популации. Индивидите в тях се отличават по някои морфологични белези. Това е дало основание за описването на много подвидове, включително и на един от България (Витоша), кръстен *aleco*.

Сляпо куче (*Nannospalax leucodon* (Nordm.))

Разпознаване. Козината е от кафеникаво-сива до жълто-кафява на цвят. Предната част на главата, бузите и корема са сиви. Тялото е издължено, а главата е с клиновидна форма. Очите, ушните миди и опашката са закърнели. Краката са къси и завършват със здрави нокти.

Размери. Среден по размери гризач – дължината на тялото е до 24 см. Теглото е 140–220 г.

Разпространение в България. Среща се разпръснато в цялата страна, от морското равнище до над горната граница на гората (2280 м надм. в. на Витоша).

Местообитание. Обитава ливади, пасища, храсталаци, редки гори. Среща се и в обработваеми площи – дворове, зеленчукови градини, лозя, площи с монокултури и др.

Поведение. Води подземен и ровещ начин на живот. Копае подземните си ходове с помощта на предните си зъби (резците). Пръстта изхвърля на повърхността под формата на големи купчини (къртичини). Храната си търси докато копае тунелите. Жилищната камера се намира до 2 м дълбочина и е застлана със суха трева. Прави допълнителни камери, където събира запаси за зимата, а също и помещение за тоалетни нужди. Не спи зимен сън.

Хранене. Храни се с подземните части на растенията – корени, кореноплоди, луковици и др. За едно денонощие изяжда около 100 г храна.

Развитие и размножаване. Размножителният период е през март-юни. Женската ражда най-често 3–4 малки, които тежат по 9–10 г всяко. Майката ги кърми в продължение на 4–5 седмици. Малките растат бързо и в края на втория месец достигат половината от размерите на възрастните. Приблизително на тази възраст започват да се разселват. Женските стават полово зрели още преди да са навършили една година.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
–	–	VU	–	–	–

Любопитно. Много обича лук, чесън, картофи, луковици на цветя, като при изобилие от храна складира големи количества за зимата. В селскостопански площи у нас, в запаси на сляпо куче, са намирани от 7 до 80 кг картофи и до 60 кг луковици. Къртичините, които оставя след себе си в дворовете, дават повод на хората да обвиняват несправедливо къртицата за щетите причинени от сляпото куче.

Вълк (*Canis lupus* L.)

Разпознаване. Окраската е много изменчива, но най-често е от сива до сивокафява. Подбрадието и гърдите обикновено са по-бледи. Ушите са големи, триъгълни, най-често с ръждива задна страна. Опашката е рунтава, а върхът ѝ е черен. Ноктите на предните пръсти са насочени навътре или са успоредни, за разлика от кучето при което са насочени навън. (Сн. 51)

Размери. Дължината на тялото е до 160 см. Теглото при мъжките е 20–70 кг, а при женските – 18–50 кг.

Разпространение в България. Разпространен е във всички наши планини, както и в големи равнинни райони в Северна България.

Местообитание. Приспособен е към широк спектър местообитания, но се придържа към места трудно достъпни за човек. Обитава гори, но избягва обширни горски масиви.

Поведение. Активен е както през деня, така и през нощта. Обонянието му е силно, а слухът е добре развит. Има сложен социален живот и териториално поведение. Характерното виене на вълците служи за общуване и може да бъде чуто на голямо разстояние. През размножителния период живее по двойки, а през останалото време образува глутници и се скита. В глутницата едни членове преследват плячката, а други – устройват засада. След лова храната се разпределя между всички. Често мъжкият и женската остават двойка за цял живот. Постоянната двойка, която доминира в глутницата се нарича алфа двойка. В глутницата съществува строга йерархия и сериозни битки между членовете ѝ са голяма рядкост.

Хранене. Храни се предимно със средни и едри по размер бозайници – сърна, дива свиня, домашни животни, но също така и зайци, гризачи, птици и остатъци от сметища. Склонен е към канибализъм.

Развитие и размножаване. Размножителният период започва в началото на февруари и продължава до началото на пролетта. Тогава глутницата се разпада временно. Бременността продължава 62 дни. Женската ражда 3–7 слепи малки, със сиво-кафява козина, в края на април или началото на май, в леговище изкопано от двамата родители. Малките бозаят два месеца. Когато навършат 2–3 месеца, вече правят опити да ловуват заедно с възрастните. Бащата проявява грижа за поколението, като носи храна на малките. Полова зрялост при женските настъпва в края на 2-та и началото на 3-та година, а при мъжките след 3-та година. Полово зрелите млади, обаче рядко участват в размножаването, поради социалните ограничения в глутницата. Само доминиращите животни се чифтосват. Понякога се кръстосват със скитащи кучета. Продължителността на живот е 10 години. Много стари животни биват отхвърлени от глутницата и живеят сами докато умрат.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
II, IV	VU	LC	II	II	IV

Язовец (*Meles meles* (L.))

Разпознаване. Козината на гърба е сивобелезникава, като през лятото е потъмна. Гърдите, корема и краката са черни. Главата е малка, удължена и с леко завита нагоре муцуна. Тя е бяла с две черни ивици, които започват от муцуната, минават през очите и ушите и продължават назад към врата. Крайниците са къси и с дълги нокти. (Сн. 52)

Размери. Дължината на тялото с опашката е до 120 см. Теглото при мъжките е 7–13 кг през лятото и 16–24 кг през есента.

Разпространение в България. Среща се в цялата страна.

Местообитание. Обитава широколистни и смесени гори, градини, паркове. Предпочита местообитания с хълмист релеф и редуване на гори с пасища и други открити местности.

Поведение. Нощноактивен вид е. Има много добре развито обоняние, остър слух и слабо зрение. Обикновено търси храната си поединично, като се движи по мрежа от пътечки. Копае в почвата и прави система от обширни тунели. Леговището си изгражда под земята на около 3 м дълбочина, а разстоянието му от входа е на около 5–10 м. Гнездото си застила старателно с меки материали. За всяко ново котило изкопава нова гнездова камера. Една система от тунели може да се населява от няколко поколения. Общата дължина на тунелите надминава 100 м, като те може да имат множество аварийни изходи. Живее на малки семейни групи. Възрастните мъжки са по-подвижни от женските и имат по-голяма склонност към разселване. През лятото и есента трупа енергийни запаси, които изчерпва през зимата. Зимата спи, но не изпада в същинска хибернация.

Хранене. Всеяден е. Храни се основно с червеи, насекоми, жаби, дребни бозайници, плодове, пъпки, корени и др.

Развитие и размножаване. Размножителният период е от февруари до октомври, най-интензивен – през март-май. В размножаването участват по няколко индивида от всеки пол в дадена колония, а малките се отглеждат общо. Бременността трае 3–10 месеца в зависимост от имплантацията на оплодената яйцеклетка. Женската ражда (най-често през февруари) 2–5 малки, веднъж годишно. Те са слепи, с бледо оцветяване. Бозаят около 3 месеца, а при липса на храна още 4–6 месеца. След това остават в леговището до 8 седмици. Продължителността на живот е до около 15 години.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
–	–	–	III	–	–

Любопитно. Следите, които язовецът оставя, донякъде приличат на тези на мечката, но са много по-малки.

Видра (*Lutra lutra* (L.))

Разпознаване. Гръбната страна на тялото е кафеникава, козината лъскава. Коремът и гърдите са белезникави или светло кафяви. Около главата и гушата козината е с жълтеникаво-кафява или белезникава окраска. Главата е плоска, очите са малки и закръглени. Опашката е дълга и удебелена в основата. Между пръстите на крайниците има плавателни ципи. (Сн. 53)

Размери. Общата дължина на тялото с опашката е до 120 см. Теглото при възрастните мъжки е 6–17 кг, а при женските – 6–12 кг.

Разпространение в България. Среща се почти в цялата страна до 1500 м надм. в.

Местообитание. Обитава разнообразни сладководни басейни като реки, язовири и блата. Предпочита водоеми обрасли с гъста крайбрежна растителност или с трудно достъпни скалисти брегове. Среща се и по морското крайбрежие, около скалите.

Поведение. Предимно нощноактивен вид е, но понякога ловува и през деня. Плува и се гмурка отлично. На сушата се движи бавно и чрез подскоци. Ловува във водата, като по-едрата плячка изкарва на брега, а по-дребната изяжда на място. Живее поединично, но когато е с малки споделя обща територия с други видри. Мъжките имат по-голям териториален участък, който може да се простира на разстояние до 30 км по дължината на реката. Почти винаги излиза от водата на едно и също място. На сушата се движи по мрежа от често използвани пътечки. Прави леговища в дупки под земята или кухи дървета сред корените на крайбрежната растителност. Входът обикновено е под водата, а изходът на сушата.

Хранене. Храни се предимно с риби, водни полевки, водни птици, по-рядко с земноводни и раци. За едно денонощие приема храна равностойна на 10–15% от собствено си тегло.

Развитие и размножаване. Размножителният период е от февруари до април, понякога през цялата година. Бременността е около 60 дни. Женската ражда обикновено през април-май, в леговище застлано с меки материали. Малките са 2–3 на брой, като за тях се грижи само майката. След като поотраснат (на 10 седмична възраст) тя ги извежда от леговището и ги учи да ловуват във водата. Стават самостоятелни на 1 година и тръгват да търсят собствена територия. През този период от своя живот могат да бъдат видени далеч от водата. Продължителността на живот в природата е около 3–4 години.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
II, III	VU	NT	II	I	II, IV

Любопитно. Понякога видрата се смята за конкурентен вид на човека (в рибни стопанства) поради, което е преследвана. На много места е обект на лов заради ценната ѝ кожа. Козината на видрата е покрита с мастен секрет, който се отделя от кожата ѝ. Този секрет, прави козината ѝ водонепромокаема.

Невестулка (*Mustela nivalis* L.)

Разпознаване. Гръбната страна на тялото е кафява. Коремната страна е бяла. Границата между гръба и корема е рязка и с неправилни очертания. Главата е малка, с тъпа муцуна и къси закръглени уши. Опашката е кафява. (Сн. 54)

Размери. Мъжките са по-едри от женските. Общата дължина на тялото с опашката е около 30 см. Теглото при мъжките е 40–170 г, а при женските – 23–70 г.

Разпространение в България. Среща се в цялата страна, от морското равнище до 2000 м надм. в. (по изключение в Рила до 2500 м).

Местообитание. Обитава гори, храсталаци, високи треви, обработваеми площи и др. Навлиза и в населени места, като се придържа около зидове, живи плетове, плевни и др. Избягва места с влажни почви.

Поведение. Активна е както през деня, така и през нощта. Няколко часа активност се редуват с няколко часа почивка. През пролетта, женските са по-малко дейни. Те остават задълго в леговището си за да пестят енергия, необходима за нормалното протичане на бременността. В тези случаи се хранят от запаси. Използва за укритие изоставени хралупи на други бозайници или на такива, които вече е изяла. Убежищата си старателно постила с меки материали. Живее поединично. Ловува както на повърхността, така и под земята, като преследва плячката си. Всяка невестулка има собствена ловна територия, чийто обхват зависи от популациите на мишевидни гризачи. Ловният маршрут за една нощ достига до 2 км. Често се изправя, приседнала на задните си крака в оглед на ловния терен. Катери се много добре. На повърхността се придвижва чрез серии от подскоци.

Хранене. Храни се с дребни мишевидни гризачи – мишки, полевки, лалугери, както и със земеровки. Понякога се храни с малки птици и зайци. Изяжда храна равностойна на 33–36% от собственото ѝ тегло. Не може да издържи повече от 24 часа без да яде.

Развитие и размножаване. Размножителният период е през пролетта или лятото. Бременността продължава 34–36 дни, като може да се прекъсне, когато храната е ограничена. Женската ражда до два пъти годишно, 4–7 малки. Новородените са голи и слепи. След 8-та седмица малките стават самостоятелни и могат да ловуват сами. Полова зрялост те достигат на 3–4 месеца. Може да имат поколение още в годината на раждане. Понякога семейството продължава да ловува заедно и след като поколението е израснало напълно. Мъжкият не участва в отглеждането. Продължителността на живот в природата е около 3 години, но в неволя може да живее и до 10.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
III	–	LC	III	–	–

Любопитно. Невестулката е полезна за горското и за селското стопанство, тъй като унищожава голямо количество вредни гризачи (полевки и мишки).

Черен пор (*Mustela putorius* L.)

Разпознаване. Козината по гръбната страна на тялото е чернокафява с жълтеникавокафяв долен пласт. Муцуната е беззникава с тъмна препаска през очите. Ушите са къси и заоблени, с бели краища. Опашката е една трета от дължината на тялото, с беззникав цвят. Има добре развити анални жлези. (Сн. 55)

Размери. Мъжките са по-едри от женските. Общата дължина на тялото с опашката достига до 63 см. Теглото при мъжките е 1000–1500 г, а при женските – 600–800 г.

Разпространение в България. Среща се в цялата страна.

Местообитание. Обитава основно ливади, обработваеми площи, крайнини на гори, в долини, равнини и по поречия на реки, често в близост до населени места. Заселва се често в селскостопански постройки.

Поведение. Води индивидуален живот. Активен е предимно нощем. През деня спи в укритието си или сред храсталаци. По-рядко се забелязва денем, когато търси храна за малките си. Катери се добре и плува добре, а по земята се придвижва със подскоци. Леговището си устройва в дупки, които копае сам или се настанява в изоставени от други животни укрития. Често изгражда леговището си около корени на дървета. Понякога използва и скални цепнатини. Ловува на повърхността, като ловният участък е с площ до няколко квадратни километра. Маркира границите на територията си с помощта на секретите на аналните жлези.

Хранене. Храни се с дребни гризачи, жаби, птици, понякога със змии, насекоми и земни червеи. В населените места може да нанесе щети, нападайки домашните птици. При наличие на повече храна си прави запаси.

Развитие и размножаване. Размножителният период е през март–май. През това време мъжкият дълго следва женската. В случай, че тя е готова за оплождаване я хваща за врата и я влачи – поведение, което стимулира овулацията. Копулацията може да трае до един час. Бременността продължава около шест седмици. Застила гнездовата камера с треви и мъх. В нея женската ражда веднъж в годината 3–7 малки, с бледо оцветяване на козината. Те проглеждат на едномесечна възраст. Растат сравнително бавно, затова до късна есен остават с майка си. Стават независими около зимата на същата година, тогава окраската им се променя към кафеникава. Смъртността на малките е висока през първата година. Полова зрялост достигат на втората година. Продължителността на живот в природата е до 4–5 години.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
IV	–	LC	III	–	V

Любопитно. Благодарение на добре развитите си анални жлези, черният пор има биологично оръжие срещу нападение от хищници. Когато се чувства застрашен, отделя от жлезите си силна и остра миризма по посока на нападателя.

Белка (*Martes foina* (Erx.))

Разпознаване. Гръбната страна на тялото е светло до тъмнокафява. Има голямо бяло петно на гърдите, което в долната си част често е разделено на две от тъмна ивица. Очите са кръгли и черни. Ушите са къси и заоблени, с бели ръбове. Крайниците са сравнително къси. Много прилича на златката, но се различава от нея по формата и цвета на гръдното петно. (Сн. 56)

Размери. Общата дължина на тялото с опашката достига до 67 см. Теглото при мъжките е 1,7–2,3 кг, а при женските – 1,1–1,5 кг.

Разпространение в България. Среща се в цялата страна, както в равнините, така и в планините, където се изкачва до 1000–1500 м надм. в.

Местообитание. Обитава скалисти места, крайнини на широколистни гори, разредени планински гори. Често навлиза и в населени места, където обитава паркове, градини и други подходящи места.

Поведение. Нощноактивен вид е. Не е много добър катерач. На земята е изключително подвижна, въпреки че има къси крайници. За убежище използва руини, каменни зидове, стари сгради, скални цепнатини, пещери, а понякога и сама копае дупки в земята. Живее поединично, но в населените места няколко екземпляра могат да търсят храната си заедно, което намалява големината на ловния участък. Изключително любопитна и адаптивна към разнообразни местообитания, типове храна и климатични условия. Регулярно посещава райони, където е открила много храна.

Хранене. Храни се с всякакви дребни животни до размерите на заек. Лови дребни гризачи, на някои места се храни с плодове и насекоми, а на други – с мърша и отпадъци. При по-голямо количество на храната си прави запаси.

Развитие и размножаване. Размножителният период е през късното лято, но женските, които не са могли да забременеят тогава се чифтосват отново на следващата пролет – през февруари-март. Във всички случаи малките се раждат през късна пролет. Когато оплождането е станало през късното лято имплантацията се забавя, при което бременността трае 8–9 месеца, но истинската бременност е в продължение на 30 дни. Женската може да има до едно поколение годишно. Ражда 3–7 малки, за които се грижи сама. Продължителността на живот е 3–4 години.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
–	–	LC	III	–	–

Любопитно. Белките са полезни в населените места, тъй като ловуват голямо количество вредни гризачи. Понякога обаче причиняват големи щети на кокошарниците и гълъбарниците. Често белката прониква в кокошарника през тясна цепнатина и не може да изнесе оттам улова си. Тогава след като убие първата си жертва я захвърля и опитва с нова, така понякога се случва да убие всички животни. Често дори заспива насред „касапницата“.

Дива котка (*Felis silvestris* Schr.)

Разпознаване. Окраската на козината ѝ варира от сива до жълтокафява. Коремната страна на тялото е жълтеникава, без петна. Гушата е белезникава. Над очите има четири надлъжни сиво-черни ивици, които продължават по гърба. От двете страни на главата има по две сиво-черни къси ивици. Опашката е дебела и с тъп край, на шарена с няколко ясно разграничени черни пръстена. (Сн. 57)

Размери. Общата дължина на тялото с опашката е до 100–110 см. Теглото при мъжките е 3,5–15 кг, а при женските е 3–10 кг.

Разпространение в България. Среща се в цялата страна, от морското равнище до високите части на планините. Най-висока е плътността на популациите ѝ в нископланинските и хълмисти райони.

Местообитание. Обитава иглолистни и стари широколистни гори с хралупести дървета, също и скалисти места. Там, където предпочитаните местообитания са изчезнали или липсват, се заселва в много разнообразни биотопи – храсталаци, брегове на реки и блата, синори между обработваеми площи и др. Често се среща в близост до населени места и пътища.

Поведение. Активността ѝ е предимно нощна, но се среща и рано сутрин и при вечер. Има добре развито зрение, отличен слух и добро обоняние. Отлично се катери по дърветата, където през деня спи или си почива. Ловува на повърхността, като за целта избира по-открити места – храсталаци и ливади, по-рядко навлиза в гората. Прави си леговище в хралупи на дървета, в цепнатини на скали, сред гъсти храсти и др. Убежището си устройва, като старателно го постила с меки материали. Живее поединично, с изключение на размножителния период. Териториално животно е, а проява на вътревидова агресия при нея е рядкост.

Хранене. Храни се главно с гризачи – мишки, полевки и други дребни бозайници до големината на заек, понякога ловува и птици. Много рядко напада агнета или сърни.

Развитие и размножаване. Размножителният период е от февруари до март, като подобно на домашната котка е много гласовита. Само по време на този период женската понася присъствието на мъжкия в нейната територия. Бременността продължава около 68 дни. Женската ражда най-често през май от 2 до 6 малки, веднъж годишно. Котенцата имат тънка жълтеникава козина с по-тъмни петна. Малките започват да излизат от леговището на 4–5 седмична възраст. На 2 месеца ловуват заедно с майка си, а самостоятелни стават след четвъртия месец. Младите мъжки напускат родните си места в търсене на собствена територия през есента, а младите женски остават в близост до територията на майка си. Полова зрялост настъпва на около едногодишна възраст, но не всички индивиди могат да участват в размножаването.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
IV	EN	LC	II	II	IV

Сърна (*Capreolus capreolus* (L.))

Разпознаване. Козината е червенокафява през лятото, а през зимата е сивокафява. Коремът е светъл. Козината около опашката е бяла. Самата опашка не се вижда извън козината, но през зимата женската има кичур от косми наподобяващ опашка. Малките се различават от възрастните. Новородените имат петниста окраска, която се запазва за около 6 седмици. Рогата на напълно развитите мъжки имат 6 върха (по 3 на всеки рог). При възрастните те се сменят през месец октомври, а при младите – през ноември. Започват да растат отново през ноември, а покриващата ги кожа опада през април-май. (Сн. 58)

Размери. Мъжките са малко по-едри от женските. Дължина на тялото при тях е до 128 см. Теглото при мъжките е 20–34 кг, а при женските – 18–30 кг.

Разпространение в България. Широко е разпространена в цялата страна. В планините се среща до над 2300 м надм. в.

Местообитание. Обитава смесени и широколистни гори с гъст подлес, окрайнини на гори, сечища, речни долини, паркове и др.

Поведение. Активна е главно привечер и на разсъмване. Има остър слух и обоняние. Вижда движещите се обекти, но почти не забелязва неподвижните. Тича бързо, но се изморява на дълги разстояния, скача и плува добре. През зимата живее в групи от 3 до 30 животни, а през лятото живее поединично. Зимните стада се състоят от женски и тяхното потомство (до 2-годишни млади), понякога и с един възрастен мъжки. В по-големите стада има сложна йерархична структура. Мъжките са териториални, като бранят участъците си. Сърните общуват помежду си чрез звуци и миризми, които оставят от различни жлези в тялото си.

Хранене. За храна използват листа и млади ветки на широколистни дървета и храсти. В менюто ѝ влизат още пъпки, различни треви и плодове, жълъди, гъби и др.

Развитие и размножаване. Размножителният период е през юли-август. През периода на ухажване мъжкият издава дрезгав зов, а женската висок писък. Бременността продължава 7 месеца. Понякога незаплодените женски се разгонват през декември. Женската ражда най-често 2 малки (75% от случаите), по-рядко по едно малко (20% от случаите). Новородените са тежки 1–2,3 кг. През първата седмица малките се крият в храстите, а след това започват да следват майка си. Петнистата им окраска се запазва около месец и половина. Бозаят 2–3 месеца. Те стават самостоятелни на едногодишна възраст, когато се родят новите малки. След тази си възраст стават полово зрели. Максималната продължителност на живот в природата е 7–8 години.

Природозащитен статус:

ЗБР	ЧКБ	IUCN	BERN	CITES	92/43
–	–	LC	III	–	–

Сн. 1. Дъждовник (*Salamandra salamandra*)

Сн. 2. Малък тритон (*Lissotriton vulgaris*)

Сн. 3. Южен гребенест тритон (*Triturus ivanbureschi*)

Сн. 4. Жълтокоремна бумка (*Bombina variegata*)

Сн. 5. Кафява крастава жаба (*Bufo bufo*)

Сн. 6. Зелена крастава жаба (*Bufo viridis*)

Сн. 7. Дървесница (*Hyla arborea*)

Сн. 8. Планинска жаба (*Rana temporaria*)

Сн. 9. Горска жаба (*Rana dalmatina*)

Сн. 10. Голяма водна жаба (*Pelophylax ridibundus*)

Сн. 11. Шипопашата костенурка (*Testudo hermanni*)

Сн. 12. Шипобедрена костенурка (*Testudo graeca*)

Сн. 13. Обикновена блатна костенурка (*Emys orbicularis*)

Сн. 14. Стенен гущер (*Podarcis muralis*)

Сн. 15. Зелен гуцер (*Lacerta viridis*)

Сн. 16. Ливаден гуцер (*Lacerta agilis*)

Сн. 17. Късокрак гущер (*Ablepharus kitaibelii*)

Сн. 18. Европейски слепок (*Anguis fragilis*)

Сн. 19. Обикновена водна змия (*Natrix natrix*)

Сн. 20. Сива водна змия (*Natrix tessellata*)

Сн. 21. Голям стрелец (*Dolichophis caspius*)

Сн. 22. Смок мишкар (*Zamenis longissimus*)

Сн. 23. Медянка (*Coronella austriaca*)

Сн. 24. Пепелянка (*Vipera ammodytes*)

Сн. 25. Белоглав лешояд (*Gyps fulvus*)

Сн. 26. Египетски лешояд (*Neophron percnopterus*)

Сн. 27. Скален орел (*Aquila chrysaetos*)

Сн. 28. Белоопашат мишелов (*Buteo rufinus*)

Сн. 29. Сокол скитник (*Falco peregrinus*)

Сн. 30. Бухал (*Bubo bubo*)

Сн. 31. Планински кеклик (*Alectoris graeca*)

Сн. 32. Син скален дрозд (*Monticola solitarius*)

Сн. 33. Черен бързолет (*Apus apus*)

Сн. 34. Черен кълвач (*Dryocopus martius*)

Сн. 35. Воден кос (*Cinclus cinclus*)

Сн. 36. Имелов дрозд (*Turdus viscivorus*)

Сн. 37. Скалолазка (*Tichodroma muraria*)

Сн. 38. Жълтоклюна гарга (*Pyrrhocorax graculus*)

Сн. 39. Бял щъркел (*Ciconia ciconia*)

Сн. 40. Черен щъркел (*Ciconia nigra*)

Сн. 41. Ливаден дърдавец (*Crex crex*)

Сн. 42. Козодой (*Caprimulgus europaeus*)

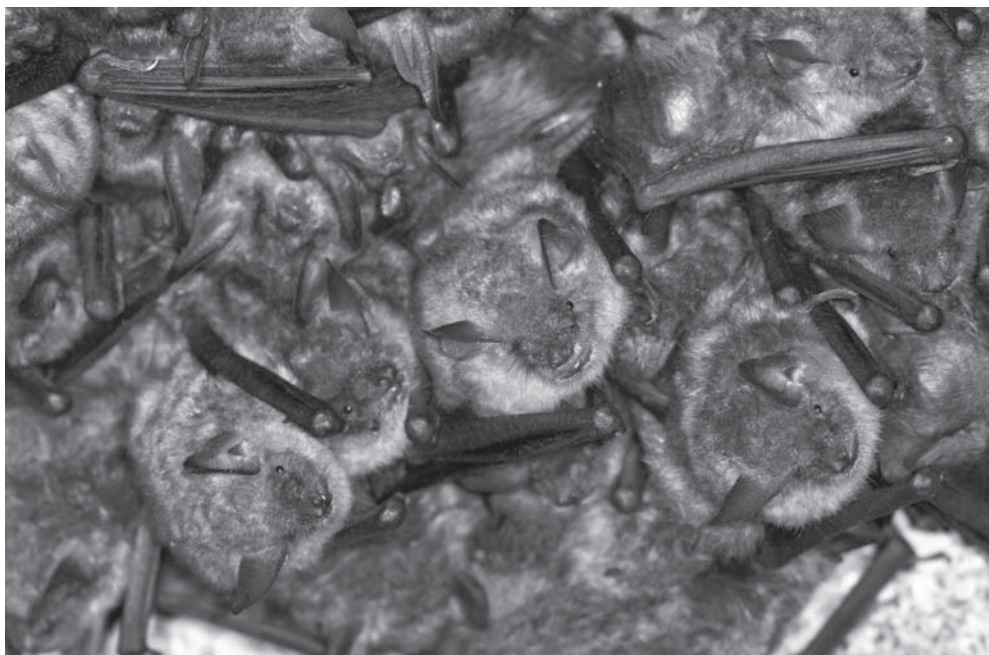
Сн. 43. Малък подковонос (*Rhinolophus hipposideros*)

Сн. 44. Южен подковонос (*Rhinolophus euryale*)

Сн. 45. Бехщайнов нощник (*Myotis bechsteini*)

Сн. 46. Трицветен нощник (*Myotis emarginatus*)

Сн. 47. Сив дългоух прилеп (*Plecotus austriacus*)

Сн. 48. Катерица (*Sciurus vulgaris*)

Сн. 49. Горски сънливец (*Dryomys nitedula*)

Сн. 50. Обикновен сънливец (*Glis glis*)

Сн. 51. Вълк (*Canis lupus*)

Сн. 52. Язовец (*Meles meles*)

Сн. 53. Видра (*Lutra lutra*)

Сн. 54. Невестулка (*Mustela nivalis*)

Сн. 55. Черен пор (*Mustela putorius*)

Сн. 56. Белка (*Martes foina*)

Сн. 57. Дива котка (*Felis silvestris*)

Сн. 58. Сърна (*Capreolus capreolus*)

ЛИТЕРАТУРА

- Бешков, В., Нанев, К. 2002. Земноводни и влечуги в България. Пенсофт, София.
- Бисерков, В. (ред.) 2007. Определител на земноводните и влечугите в България. Зелени Балкани, София.
- Боев, З. 1990. Какво знаем за... птиците. Отечество, София.
- Боев, Н., Петров, С., Кръстев, П. 1976. Албум за растения и животни. Земиздат, София.
- Ботев, Б., Пешев, Ц. (отг. ред.) 1985. Червена книга на НР България. Том 2. Животни. БАН, София.
- Големански, В. (отг. ред.) 2011. Червена книга на Република България. Том 2. Животни. БАН & МОСВ, Електронно издание, София.
- Живков, М., Добрев, Д. 2001. Рибите, земноводните и влечугите на Родопите. Български съюз за защита на Родопите, София.
- Иванов, Б. 2011. Фауна на България. Том 30. Aves Част III. Академично издателство Проф. Марин Дринов, София.
- Каригар, С. 1977. Дивото наследство на природата. Земиздат, София.
- Мичев, Т., Димитров, Д., Профиров, Л. 2012. Птиците на Балканския полуостров. Полеви определител. Екотан ЕООД, София.
- Нанкинов, Д. 2000. Застрашените животни в България. Природозащитен статус и разпределение по екосистеми. Пенсофт & Академично издателство Проф. Марин Дринов, София.
- Нанкинов, Д. 2009. Изследвания върху фауната на България. Птици – Aves. Разред Врабчоподобни – Passeriformes. ЕТО ЕООД, София.
- Нанкинов, Д., Симеонов, С., Мичев, Т., Иванов, Б. 1997. Фауна на България. Том 26. Aves Част II. Академично издателство Проф. Марин Дринов & Пенсофт, София.
- Патев, П. 1950. Птиците в България. БАН, София.
- Пешев, Ц. 1967. Влечуги. Наука и изкуство, София.
- Пешев, Ц., Боев, Н. 1962. Фауна на България. Народна просвета, София.
- Пешев, Ц., Симеонов, С. 1993. Атлас по зоология. Гръбначни животни. Просвета, София.
- Пешев, Ц., Пешев, Д., Попов, В. 2004. Фауна на България. Том 27. Mammalia. Академично издателство Марин Дринов, София.
- План за управление на Природен парк Врачански Балкан, Враца. 2012. Дирекция на Природен парк Врачански Балкан, Враца.
- Попов, В. 2003. Бозайниците в България. Определител. Дирекция на Природен парк Витоша, София.
- Попов, В., Спасов, Н., Иванова, Т., Михова, Б., Георгиев, К. 2007. Бозайниците важни за опазване в България. Dutch Mammal Society VZZ.
- Свенсон, Л. 2013. Полеви определител на птиците на Европа, Северна Африка и Близкия Изток. Българско дружество за защита на птиците/БърдЛайф България, София.
- Симеонов, С. 1983. В синевата над планинските върхове. Земиздат, София.
- Симеонов, С., Мичев, Т., Нанкинов, Д. 1990. Фауна на България. Том 20. Aves Част I. БАН, София.

- Унджиян, Е. 2000. Изследвания върху гръбначните по долината на Ломовете и територията на Природен парк Русенски Лом област Русе и Разград. III. Земноводни. IV. Влечуги. Дирекция на Природен парк Русенски Лом, Русе.
- Христов, Л. 1961. Земноводни. Наука и изкуство, София.
- Цанков, Н., Попгеоргиев, Г., Наумов, Б., Стоянов, А., Корнилев, Ю., Петров, Б., Дюгмеджиев, А., Вергилов, В., Драганова, Р., Луканов, С., Вестерстрьом, А. 2014. Определител на земноводните и влечугите в Природен парк Витоша. Дирекция на Природен парк Витоша, София.
- Янков, П. (отг. ред.) 2007. Атлас на гнездящите птици в България. Природозащитна поредица, Книга 10. Българско дружество за защита на птиците, София.

Александър Пулев, Лилия Филипова
Защитена фауна
на Природен парк Врачански Балкан

Българска
Първо издание

Печатни коли 7

Издава Уникарт ЕООД